

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

**“Respublikada daşınmaz əmlakın icbari sığortası problemləri və inkişaf
istiqamətləri” mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Abbasova Ləman Kamran qızı

BAKİ – 2019

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru

i.ü.f.d., dos. Əhmədov F.S

_____
“ ____ ” _____ 20__ -ci il

**“Respublikada daşınmaz əmlakın icbari sığortası problemləri və inkişaf
istiqlamətləri” mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İxtisasın şifri və adı: 060403 – Maliyyə

İxtisaslaşma: “Sığorta işinin təşkili və İdarə olunması”

Qrup: 620

Magistrant

Abbasova Ləman Kamran qızı

_____ **imza**

Elmi rəhbər

h.ü.f.d., Abbasbəyli M.A.

_____ **imza**

Proqram rəhbəri

i.e.n., dos. Seyfullayev İ.Z.

_____ **imza**

Kafedra müdiri

i.e.d., professor Kəlbəyev Y.A.

_____ **imza**

BAKİ – 2019

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

AİİF	Azərbaycan Beynəlxalq Sığorta Forumu
BŞŞ	Beynəlxalq sığorta şirkəti
DƏİS	Daşınmaz əmlakın icbari sığortası
İSB	İcbari Sığorta Bürosu
MBNP	Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası
İXM	İnzibati Xətalar Məcəlləsi
MTK	Mənzil-Tikinti Kooperativləri
ÜDM	Ümumi Daxili Məhsul

**“Compulsory insurance problems and development trends of real estate in the
Republic”**

Summary

The actuality of the subject: Compulsory real estate insurance is used to compensate the damage caused by damage, destruction for the reasons of earthquakes, fires, floods or other causes or loss caused by any accidents.

Propounding of the problem and its learning level: The insurance policy carried out in the insurance sectors, the state's reforms, amendments in this field, has been studied by the researchers who have been researchers in the field of insurance and those who have academic degrees.

The object and subject of the research are social relations arising in the field of compulsory property insurance. Normative - legal acts regulating public relations in the field of compulsory real estate insurance.

The method of research, together with the complex analysis of the learned event, historical, dialectical, formal - logical and comparative - legal methods.

The information base of the research was composed of the Law of the Republic of Azerbaijan "On insurance activity", materials of the State Statistical Committee, insurance organizations operating in the Republic of Azerbaijan, and annual reports of the State Insurance Supervision Service.

The scientific novelty of the research is that it is one of the complex investigations of the features of the legal regulation of the compulsory insurance of immovable property on the basis of the provisions of the civil law, taking into consideration the achievements of the state law and the theory of economics, according to existing civil legislation.

Research restrictions: Due to the lack of data on the compulsory real estate insurance in Azerbaijan, comparability of world practice in this field, statistical analysis, etc. is limited.

The scientific and practical significance of the results is that it can contribute to future scientific projects related to the legal regulation of the property insurance.

The structure and volume of the dissertation work are conditioned by the purpose, objectives and content of the research. The dissertation consists of introduction, three chapters combining nine paragraphs, results and the list of literature.

Key words: *compulsory insurance, real estate, problem, property insurance*

MÜNDƏRİCAT

Giriş	6
FƏSİL I. Daşınmaz əmlakın icbari sığortası fəaliyyətinin tədqiqinin nəzəri əsasları	11
1.1. Daşınmaz əmlakın icbari sığortasının inkişafı və təkamülü.....	11
1.2. Daşınmaz əmlakın icbari sığortası sahəsində beynəlxalq təcrübə.....	23
FƏSİL II. Azərbaycan daşınmaz əmlakın icbari sığortasının mövcud vəziyyətinin qiymətləndirilməsi	28
2.1. Azərbaycan sığorta sisteminin ümumi vəziyyətinin təhlili.....	28
2.2. Daşınmaz əmlakın icbari sığorta sahəsində mövcud problemlərin təhlili.....	47
FƏSİL III. Daşınmaz əmlakın icbari sığorta sisteminin inkişaf istiqamətləri və perspektivləri	59
3.1. İcbari sığortanın hüquqi və təşkilati əsaslarının təkmilləşdirilməsi.....	59
3.2. Azərbaycanda daşınmaz əmlakın icbari sığortası sahəsində beynəlxalq təcrübənin tətbiqi imkanları.....	62
Nəticə və təkliflər	71
İstifadə olunmuş ədəbiyyat	73
Əlavələr	76
Cədvəllərin siyahısı	77
Şəkillərin siyahısı	77

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı. Son dövərdə sığorta işinə maraq xeyli artmışdır. Sığorta sığorta olunanın əmlakının müdafiə sahəsində münasibətləridir. Sığorta istehsal münasibətinin vacib elementlərindən biri sayılır. Həmin istehsal prosesi maddi zərərin ödənilməsilə bağlıdır və bu əməliyyat normal, fasiləsiz, müntəzəm təkrar istehsalın əsas götürülən şərtlərindən biri hesab olunur. Sığorta prosesi sığorta bazarında inkişaf edir.

Sığorta prosesi icbari və könüllü şəkildə həyata keçirilir. Dissertasiya işimizin mövzusunda da görüldüyü kimi biz icbari sığortadan və bu sığortanın vacib növlərindən biri olan daşınmaz əmlakın icbari sığortasından bəhs edəcəyik. İcbari sığorta qanunun qüvvəsilə həyata keçirilən sığortadır.

İcbari sığorta işləyən insanlara dəyəcək maddi və fiziki zərərlərlə bağlı risklərin azaldılması üçün nəzərdə tutulan sığorta növüdür.

İcbari sığorta şərtləri və işin aparılma qaydası, daha dəqiq desək, sığortalının və sığortaçının müəyyən olunması, hansı hadisənin sığorta hadisəsinə uyğun gəlməsi, sığortanın məbləği, sığorta haqqı, sığortanın ödənişindən imtinanın səbəbləri, sığortanın həyata keçirilməsi üçün zəruri sayılan digər şərtlər və qanuna uyğun qaydalar əsasında həyata keçirilməlidir.

İcbari sığorta büdcə xərclərinin minimum xərclənməsi ilə dövlətin mənafeələrinin təbii fəlakətlərdən, qəzalardan və katastroflardan səmərəli müdafiəsini nəzərdə tutmalıdır.

Bazar münasibətlərinin inkişafı dövründə yüksək dəyərə malik olan obyektlər getdikcə həyatımızda daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Bu obyektlər sırasında mərkəzi yerlərdən birini sabit dəyərin artması tendensiyasına malik olan daşınmaz əmlak tutur, bu da “daşınmaz əmlakın” belə obyekt kimi təyin edilməsi zamanı ayrılmaz əlamətidir. Təbii ki, insanlar onlara məxsus olan daşınmaz əmlaka mənfi təsirlərin qarşısını almağa çalışırlar.

Bildiyimiz kimi, daşınmaz əmlakın icbari sığortası daşınmaz əmlakın zəlzələ, yanğın, daşqın və ya digər səbəblərə görə zədələnməsi, məhv olması, yaxud hər hansı bir hadisə nəticəsində itkisi ilə bağlı dəyən ziyanın əvəzinin ödənməsi məqsədilə tətbiq olunur.

Hazırda bir çox dünya dövlətlərini sarsıdan qlobal qəzalar və kataklizmlər zamanı daşınmaz əmlak obyektlərinə əhəmiyyətli, çox vaxt yeri doldurulmayacaq zərər vurulur. İnkər etmək olmaz ki, fəlakət xarakterli təbii qüvvələrlə (daşqın, qasırğalar, zəlzələ, sel və s.) yanaşı, insanın həyat fəaliyyəti mühitinin özünün fasiləsiz olaraq dəyişməsi də müxtəlif əlverişsiz amillərin (nüvə materialları, elektromaqnit şüalanması, partlayış təhlükəli maddələr) yaranmasını şərtləndirir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz hadisələr nəticəsində zədələnmiş və yaxud məhv olan əmlakların bərpasına külli miqdarda vəsait tələb olunur. Bu da öz növbəsində vətəndaşlara, o cümlədən, sahibkarlıq fəaliyyətilə məşğul olan kəslərə maliyyə problemi yaradır. Yalnız əvvəlcədən yaradılmış maddi ehtiyatların olması bu və ya digər arzuolunmaz nəticələrin baş verdiyi zaman insanın normal həyat fəaliyyətinin təminatıdır.

Daşınmaz əmlakın icbari sığorta problemi, hər şeydən əvvəl, ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın mövcud qanunvericiliyində daşınmaz əmlakın icbari sığortası üzrə faktiki münasibətlər kifayət qədər tənzimlənməmişdir və bu sığorta sahəsini inkişaf etdirəcək hüquq formaları lazımi dərəcədə yaradılmamışdır.

Respublikamızda sığorta işi kapitalist istehsal münasibətinin inkişafı, neft sənayesinin yaranması və sahibkarlığın fəallığı ilə sıx bağlıdır. XIX əsrin sonlarından başlayaraq Azərbaycanın neft sənayesinə xarici yatırımcıların cəlb olunması nəticəsində sığortanın inkişafında tərəqqi başlanır.

İnkişaf edən Avropa ölkələrində sığorta bazarı yüz illiklərlə fəaliyyət göstərsə də Azərbaycanda sığorta işi dövlətimiz öz müstəqilliyini qazandıqdan sonra müstəqil şəkildə fəaliyyətə başlanır, ilk gəmiçilik və neft şirkətləri yaranır. Bununla belə, qanunvericilik bazasını və hüquqi, sosial, habelə iqtisadi xarakterli,

müasir şəraitdə daşınmaz əmlakın sığortası sahəsində mülki – hüquqi münasibətlərin daim dəyişməsinə və inkişafına səbəb olan yeni amillərin yaranmasını nəzərə almaqla müvafiq normativ – hüquqi aktların tətbiqinin formalaşan təcrübəsini təkmilləşdirmək zəruridir.

Məlum olduğu kimi, daşınmaz əmlakın icbari sığortası üzrə hüquqi münasibətlərin yaranmasının əsası müqavilədir. Son illərdə müqavilənin əhəmiyyəti məhz onun tərəflərin qarşılıqlı münasibətlərinin yeganə tənzimləyicisi olması ilə əlaqədar olaraq xüsusilə artmışdır.

Daşınmaz əmlakın icbari sığortası üzrə münasibətlərin inkişafının perspektivliyinə baxmayaraq konkret müqavilələrin rəsmiləşdirilməsi çox vaxt, ilk növbədə, bu sahədə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməməsi ilə şərtləndirilən müəyyən çətinliklərə səbəb olur.

Daşınmaz əmlakın hüquqi şəxslər üçün icbari əmlak sığortası yalnız dövlət və ya bələdiyyə mülkiyyətində olan daşınmaz əmlak barəsində qanunla müəyyən edilə bilər.

Daşınmaz əmlakın məhv olması və zədələnməsi ilə əlaqədar zərərin müəyyən edilməsi zamanı əmlakın xilas etmə və daşınması ilə bağlı çəkilən xərclərdə nəzərə alınır.

Daşınmaz əmlakın sığortası ilə bağlı mübahisə və iddialar məhkəmə tərəfindən baxılır. Daşınmaz əmlakın icbari sığorta təminatına daxil olan risklər:

- Yangın və ya ildırımın düşməsi
- Elektrik naqillərində baş tutan qısaqapanma
- Nəqliyyat vasitəsinə ziyanın dəyməsi
- Su, istilik və kanalizasiya kəmərinin və yaxud yangını söndürmə sisteminin qəzası
- Subasma, hər hansı predmetin və yaxud onun hissələrinin düşməsi, atılması

- Buxar qazanların, maşınların və yaxud digər oxşar qurğuların partlayışı
- Təbii fəlakət
- Üçüncü şəxslərin hərəkətlərinin nəticəsində əmlaka zərərin dəyməsi.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi. Daşınmaz əmlakın icbari sığortasının hüquqi tənzimlənmə problemlərinin təhlili zəruridir, müqavilənin tərəflərin daşınmaz əmlakın sığortası üzrə qarşılıqlı münasibətlərini müəyyən edən əsas vasitə kimi tədqiqatı hazırda aktualdır. Sığorta sektorlarında aparılan sığorta siyasəti yəni dövlətin bu sahədə islahatları, dəyişiklikləri sığorta sahəsində tədqiqat aparmış professor və elmi dərəcəsi olan şəxslər tərəfindən araşdırılmışdır. Lakin buna baxmayaraq respublikamızda sığorta siyasətinin hazırlanmasında sığorta taktikasının və strategiyasının hazırlanması kifayət qədər tədqiq olunmamışdır.

Tədqiqat obyektı və predmeti daşınmaz əmlakın icbari sığortası sahəsində yaranan ictimai münasibətlərdir. Daşınmaz əmlakın icbari sığortası sahəsində ictimai münasibətləri tənzimləyən normativ – hüquqi aktlar, habelə daşınmaz əmlakın icbari sığortasının müqavilə konstruksiyasının təhlilidir.

Tədqiqatın metodu öyrənilən hadisənin kompleks təhlili ilə birlikdə tarixi, dialektik, formal – məntiqi və müqayisə - hüquqi metodları təşkil edir.

Tədqiqatın informasiya bazası. “Sığorta fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Dövlət Statistika Komitəsinin, Azərbaycan Respublikasında fəaliyyətdə olan sığorta şirkətlərinin materialları, Dövlət Sığorta Nəzarəti Xidmətinin illik hesabat və statistik məlumatları təşkil etmişdir. Aparılmış tədqiqat işində müxtəlif kitablar, həmçinin internet şəbəkəsində informasiya bazasından da istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, o mövcud mülki qanunvericiliyə əsasən dövlət hüququ və nəzəriyyəsinin, iqtisad elminin nailiyyətlərini nəzərə almaqla mülki hüquq elminin müddəaları əsasında daşınmaz əmlakın icbari sığortasının hüquqi tənzimlənməsi xüsusiyyətlərinin kompleks tədqiqatlarından biridir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri. Azərbaycanda daşınmaz əmlakın icbari sığortası sahəsində məlumatların az olması səbəbindən, tədqiqat işində bu sahədə dünya təcrübəsi, statistik təhlillər və s.-nin müqayisəsi məhduddur.

Nəticələrin elmi-praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, daşınmaz əmlakın icbari sığortasının hüquqi tənzimlənməsi ilə bağlı olan gələcək elmi layihələrə kömək edə bilər, habelə mülki və sahibkarlıq hüququnun tədris edilməsi zamanı istifadə edilə bilər.

Dissertasiya işinin strukturu və həcmi tədqiqatın məqsədi, vəzifələri və məzmunu ilə şərtləndirilmişdir. Dissertasiya girişdən, doqquz paragrafı birləşdirən üç fəsildən, nəticə və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

FƏSİL I. DAŞINMAZ ƏMLAKIN İCBARİ SİĞORTASI FƏALİYYƏTİNİN TƏDQIQININ NƏZƏRİ ƏSASLARI

1.1. Daşınmaz əmlakın icbari sığortasının inkişafı və təkamülü

Sığorta iqtisadiyyatın ən qədim sahələrindən biridir. İlk sığorta fəaliyyəti Babilistanda təqribən 4000 il bundan əvvəl yaranmışdı. Bu ticarətin əhəmiyyəti qeyri-ticarət idi. Bu fəaliyyətin əsas məqsədi insanların şəxsi və mülki maraqlarını təhlükədən qorumaq idi. Babillilər bizim eramızdan əvvəl 1750-ci illərdə məşhur Hammurabi qanunlarında qeyd edilmiş bir sistem inkişaf etdirdilər və erkən Aralıq dənizi yelkənli tacirlər tərəfindən tətbiq edilmişdir. Əgər bir tacir əşyalarının yüklənməsini maliyyələşdirmək üçün kredit alsaydı, və əşyaların dənizdə oğurlandığı və ya itirildiyi təqdirdə krediti ləğv etmək üçün borcun zəmanəti əvəzinə borc verənə əlavə məbləğ ödəyəcəkdi. (Фомичева Н.В. , 2002 s. 15)

14-cü əsrdə Cenova şəhərində fərdi sığortalama müqavilələri, torpaq sahələrinin girovları ilə dəstəklənən sığorta birlikləri kimi icad edilmişdir. İlk bilinən sığorta müqaviləsi 1347-ci ildə Cenovada imzalanmışdır və sonrakı dövrlərdə dəniz sığortası geniş yayılmışdır və mükafatlar intuitiv şəkildə risklərlə əvəz edilmişdir. Bu yeni sığorta müqavilələri investisiyadan ayrılıb, ilk növbədə dəniz sığortasında faydalı olan rolların ayrılmasına imkan verdi.

XIV əsrdən etibarən sığorta Avropa ölkələrində ticarətə və gəlirli sahəyə çevrildi. Bu dövrdə sığorta sahəsindəki inkişaf və keyfiyyət əvvələ nisbətən daha çox idi. Sığorta Marifçilik dövründə Avropada daha geniş inkişaf etdi və ixtisaslaşmış növləri yarandı. Bu gün bildiyimiz əmlak sığortası, 1666-cı ildə 13000-dən çox evin məhv olmasına səbəb olan Böyük London Yanğını ilə öz əsasını qoydu. Yanğının dağıdıcı təsiri “ rahatlıq məsələsindən təcili bir məsələyə çevrildi, cənab Xristofor Vrenin 1667-ci ildə Londonun yeni planında 'Sığorta Ofisi' üçün saytın daxil edilməsinə dair əks olunan fikir mübadiləsi” ilə sığortanın inkişafına təkan verdi. Eyni zamanda, biznes müəssisələri üçün nəzərdə tutulan ilk sığorta sxemləri mövcud olmuşdur. XVII əsrin sonunda London ticarət mərkəzinin

artan əhəmiyyəti dəniz sığortasına olan tələbatı artırdı. 1680-ci illərin sonlarında Edvard Lloyd, yük və gəmilərin sığortalanmasını istəyən və bu cür təşəbbüslərə əməl etmək istəyənlər, partiyalar üçün görüş yeri olan bir qəhvə evi açdı. Lloydun bu qeyri-rəsmi başlanğıcları Londonda sığorta bazarı və bir çox əlaqəli göndərmə və sığorta müəssisələrinin yaradılmasına gətirib çıxardı. (Фомичева Н.В. , 2002 s. 15)

İlk həyat sığortası siyasəti 18-ci əsrin əvvəllərində götürülür. Həyat sığortası təklif edən ilk şirkət, 1706-cı ildə Londonda William Talbot və Sir Tomas Allen tərəfindən təsis edilmiş Müvəqqəti Güvenlik Bürosu üçün Təşkilat Komitəsi idi. XIX əsrin sonlarında "qəza sığortası" mövcud olmağa başladı. Bu, müasir qeyri-qabillik sığortası kimi fəaliyyət göstərdi. Qəza sığortası təklif edən ilk şirkət, 1848-ci ildə İngiltərədə yaranan dəmir yolu sistemində ölümlərin artmasına qarşı sığorta etmək üçün yaradılan Dəmiryolu Sərnişinləri Təhlükəsizlik Şirkəti idi.

Sığorta sisteminin yüksək inkişafı Avropa sənayesi ölkələrində və ABŞ-da XX əsrin əvvəllərində baş verirdi. Bu dövrdən etibarən sığorta sistemi inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə iqtisadiyyatın əsas hissəsinə çevrilir.

1. Sığorta iqtisadiyyatın əsas hissələrindən biridir. O, hər bir ölkənin iqtisadiyyatında mühüm rol oynayır. Sığortadan danışarkən insanların zəmanət altına alınmış mülkləri və sağlamlıqları başa düşülür. Bu səbəbdən, sığorta sisteminin mövcudluğu çox vacibdir. ABŞ, İsveçrə, Fransa və İngiltərə kimi ölkələrdə sığorta tələbi çox yüksəkdir. Lakin inkişaf etmiş ölkələrdən fərqli olaraq, sığorta Azərbaycanda yeni sahədir. Buna baxmayaraq, Azərbaycanda sığorta sistemi hələ də inkişaf etməmişdir. İnsanların sığortaya inamının olmaması, lazımi tədbirlərin alınmaması, bu sahədə monopoliyanın mövcudluğu, keyfiyyətsiz sığorta xidmətləri kimi amillər Azərbaycanda sığorta sisteminin inkişafına mane olur. Lakin müasir dövrdə Azərbaycanda sığorta sahəsində bəzi islahatlar aparılmışdır. Buna misal olaraq, biz icbari sığortanın tətbiqi, sığorta tariflərinin dəyişdirilməsi, sığorta şirkətlərinə güzəştlərin verilməsi kimi tədbirləri göstərə bilərik. Yaxın

gələcəkdə bu tədbirlər Azərbaycanda sığorta sisteminin inkişafını sürətləndirəcəkdir. (Гришаев С., 2000 s. 45)

Müasir dünya iqtisadiyyatı müxtəlif risklər ilə müəyyən dərəcədə əlaqələndirilmişdir. Beləliklə, risklər nəticəsində meydana gələn böyük iqtisadi itkilər qaçınılmazdır. Sığorta sistemi müasir iqtisadi əlaqələrin mühüm elementidir. Bu, iqtisadiyyatda xüsusi funksiyaları yerinə yetirən maliyyə münasibətlərini əhatə edir. Müasir dövrdə həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf edən ölkələrdə sığorta sistemi iqtisadiyyatda xüsusi yerə malikdir. Çünki sığorta dünyada ən etibarlı sistemdir. Sığorta fiziki şəxslərə, müəssisələrə və digər qurumlara potensial zərərlərdən və maliyyə çətinliklərindən asılı olaraq münasib qiymətə qorumağa imkan verir. Bütün müəssisələr fəaliyyətləri zamanı gün boyu risklərə məruz qalırlar. Bu risklərin bir qismindən qorunmaq üçün sığorta əhatəsi olmadan müəssisələr sərəmə ilə və mənfəətlə fəaliyyət göstərməkdə çətinlik çəkirlər. Buna baxmayaraq, sığorta inkişaf etmiş iqtisadiyyatın mühüm hissəsidir.

Sığorta sistemi Azərbaycanda xidmət sektorunun əsas hissəsidir. İnkişaf etmiş ölkələrdə bu sistem yüksək səviyyədə inkişaf edib. Lakin Azərbaycanda sığorta sistemi və sığorta bazarı yeni meydana çıxır. Azərbaycanda sığorta şirkətləri avtomobil sığortası, əmlak sığortası, fərdi qəza sığortası, səyahət sığortası, yük sığortası və digər sığorta növləri üzrə fəaliyyət göstərir. Azərbaycanda sığorta sisteminin və sığorta bazarının müasir vəziyyətinin təhlil edilməsi hazırda gündəmdə olan aktual problemdir. Beləliklə, sığorta sektorunu, sığorta şirkətlərini və onun fəaliyyət sahələrini təhlil etmək vacibdir. Əsas amillərdən biri Azərbaycanda sığorta sisteminin qarşısını alan əsas problemləri aşkar etməkdir. Digər amillər bu problemlər üçün həll yolunu tapır. Çünki Azərbaycanda bu problemlər sığorta sisteminə pis təsir edir. Azərbaycanda sığorta sisteminin inkişafı çox vacibdir. Beləliklə, bəzi sığorta şirkətləri inkişaf etmiş dövlətlərin təcrübəsindən istifadə edir. Bu, sığorta bazarının inkişaf etməsi üçün yaxşı yoldur. Sığorta sektorunda tədbirlərin sayı Azərbaycanda sığorta sistemini inkişaf etdirəcəkdir. (M.Məmmədov, 2002 s. 62)

Bazar əsasında fəaliyyət göstərən hər bir iqtisadiyyata xas olan sığorta biznesi son illər Azərbaycanda əhəmiyyətli şəkildə inkişaf etmişdir. Bunu onlarla sığorta təşkilatının yaradılması (hətta sığorta şirkəti kimi qeydiyyatda alınmış təşkilatların böyük hissəsinin əslində belə təşkilat olmadığı, vergiqoymadan yayınmaq üçün öz müəssisələrinin məsələlərinin həlli üçün yaradılmış firma olduğu faktını nəzərə almaqla), əvvəllər yerli iqtisadiyyatda məlum olmayan böyük miqdarda yeni növ sığortaların meydana gəlməsi təsdiq edir.

Lakin kiçik dövr ərzində sığorta bazarının inkişafı sadə olmamışdır. Bəzən sığorta xidmətləri adı altında sığorta ilə heç bir əlaqəsi olmayan əməliyyatlar aparılırdı. Belə ki, bəzi sığorta şirkətləri vergi və digər icbari ödənişlərin (sosial büdcədən kənar fondlara ödənişlər) leqal şəkildə optimallaşdırılması üzrə xidmətlər göstərməyə uyğunlaşdıqları sayəsində mövcudluqlarını saxlamış və inkişaf etdilər. Sığorta şirkətləri vasitəsilə sığorta adı altında əmək haqlarının ödənilməsi aparılırdı. Bu da müəssisələrə 40 % qədər vəsaitə qənaət etməyə imkan verdi. 1993-cü ildə sığorta mükafatlarının demək olar ki, 10 % kreditin – sığortanın ödənilməsinə görə borclunun məsuliyyətinin sığortasına düşürdü, bu da şübhəli və lazımı şəkildə təmin edilməmiş kommersion sөvdələşmələri altında xeyli miqdarda vəsait almağa imkan verdi. Sığorta mükafatlarının strukturunun xeyli dəyişməsi bu yaxınlarda baş verdi, qayıdan sığortanın payı nəzərə çarpacaq dərəcədə azaldı, klassik sığorta növləri isə sığorta xərclərini istehsal edilən məhsulun maya dəyərinə aid etmək mümkün olmadığına görə tam şəkildə inkişaf edə bilmədilər. Nəticədə sığorta şirkətlərinin ümumi mənfəəti praktik olaraq dəyişmədi, ümumi zərər isə iki dəfə artdı. Yaranan vəziyyət sığortaçıları icbari sığorta proqramlarında öz iştirakını genişləndirməyə məcbur etdi. Ümumilikdə icbari sığorta üzrə haqların payı həcminə görə sığorta ödənişlərindən 40 % artdı. (M.Məmmədov. 2012 s.65)

Azərbaycanın sığorta bazarı bir sıra problemlərlə xarakterizə edilir, onların həllindən təkəcə onun bu günkü stabilliyi deyil, həm də sabahkı mövcudluğu asılıdır. Mənim fikrimcə, sığorta bazarının ən böyük problemi odur ki, dövlət

hakimiyyət orqanları şəxsində bu günə qədər sığortanı dövlətin iqtisadiyyatının inkişafının strateji aspekti kimi qəbul etmək istəmir. Bu da, öz növbəsində, sığorta bazarının inkişafı üçün müəyyən mənfi hallar yaradır, məsələn, verfi pressinqi şəklində, nəticədə sığorta xidmətləri təkcə öz cəlbediciliyini itirmir, həm də faydasız olur.

Sığorta sahəsində vergiqoymanın ümumi vəziyyəti sistemin, vahid metodoloji bazanın olmaması, vergilərin müəyyən edilməsinə idarə yanaşmanın üstünlük təşkil etməsi, sığorta bazarının inkişafına stimulun olmaması ilə xarakterizə edilir. Sırr deyil ki, inkişaf etmiş ölkələrin əksəriyyətində sığortaya yönəlmiş vəsaitlər vergiqoyulan bazadan çıxarılır, alınan sığorta məbləğlərinə isə vergi qoyulmur. Təbii ki, belə yanaşma zamanı sığorta xidmətləri bazarında tərəqqi mümkündür.

Dövlətin bu sahədə savadlı siyasəti vətəndaşlarda sığortaya tələbat tərbiyə edir, dövlət isə öz vətəndaşlarına bütün mümkün zərərləri və ziyanları ödəmək üzrə öhdəliyi öz üzərindən götürür, bununla da son nəticədə xeyli vəsaitə qənaət edilir. Bundan başqa, dövlət sığorta şirkətlərinin köməyi ilə öz iqtisadiyyatı üçün böyük investisiya vəsaitləri əldə edir. Azərbaycanda sığorta sahəsində düşünülməmiş siyasət əksinə, əhalinin hər şeyi dövlətin hesabına ödəməyə adət etmiş böyük hissəsi tərəfindən başqasının hesabına yaşamağın çiçəklənməsinə səbəb olur. Azərbaycan sığortası qarşısında duran daha vacib problemlər arasında həmçinin sığortaçıların tələblərini ödəyən adekvat investisiya alətlərinin faktiki olaraq olmaması kimi kəskin problemi ayırmaq olar. Sığorta şirkətlərinin müvəqqəti olaraq sərbəst olan pul vəsaitlərinin - hər şeydən əvvəl, sığorta ehtiyatlarının necə yerləşdirilməsi məsələsi sığortaçıları üçün əsil baş ağrısına çevrilmişdir.

Sığorta ehtiyatlarının yerləşdirilməsi dövlət tərəfindən ciddi şəkildə tənzimlənir və sığorta şirkətləri tərəfindən müəyyən edilmiş qaydalardan yayınma onlara sığorta fəaliyyəti ilə məşğul olmaq lisenziyasından məhrum olmağa səbəb olar. Lakin dövlət müəyyən icbari qaydalar müəyyən edərkən göstərilən qaydaların yerinə yetirilməməsini mənfi nəticələrə gətirib çıxarmasına görə heç bir məsuliyyət

daşımır. Sığortaçılar tərəfindən sığorta ehtiyatlarının investisiyalaşdırılmasının etibarlılığına dövlətin zəmanət verdiyi şərtləri təmin edən alətlər onların vaxtında qaytarılması və razılaşdırılmış gəlirlilik hissəsində praktik olaraq yoxdur. (Гришаев С., 2000 s. 45)

Əgər qaydalar dövlətin müəyyən etdiyi qaydaların yerinə yetirilməməsinin sığortaya zərər verdiyi halda həmrəy məsuliyyəti nəzərdə tutsaydı, son nəticələrdən qaçmaq olardı. Bu halda mənim fikrimcə, bütün mümkün qaydaları işləyib hazırlayanlar həll ediləcək problemə daha çox məsuliyyətlə yanaşmağa məcbur olardı. O zaman investisiyalaşdırma obyektləri arasında ən yüksək reytingə bu gün həqiqi investisiyalaşdırma liderləri malik olardı. (Гришаев С., 2000 s. 45)

Sığorta bazarının ən böyük problemlərinə həmçinin bəzi nazirlik və idarələrin himayəsi altında icbari sığorta növlərinin tətbiq edilməsidir. Bir qayda olaraq, sığorta edənlər heç bir sığorta müdafiəsi almır, nazirliklər və ya səlahiyyətli kommersiya təşkilatları isə vəsaitləri praktik olaraq ödənişsiz əsaslarla akkumulyasiya edir, sonra isə onları heç də həmişə sığorta edənlərin maraqlarında xərcləməirlər. Nəticədə icbari sığorta maliyyə ehtiyatlarının ayrı – ayrı nazirliklərin və idarələrin xeyrinə ayrılması və yenidən bölüşdürülməsi üsuluna çevrilir.

Bir çox hallarda icbari sığorta vətəndaşlardan, çox vaxt hətta onları “sığorta etməyi” təklif etməyənlərdən əlavə yığımlardır. Əksər hallarda belə sığorta dövlətin maraqlarına deyil, belə sığortanın aparılmasını öz xeyrinə həll etməyi bacaran ayrı – ayrı sığorta şirkətlərinin maraqlarına uyğundur. (Aliyeva L. 2011 s. 125)

Azərbaycanda sığortanın inkişafı 3 mərhələdən keçdi: 1917-ci ildə Oktyabr inqilabından əvvəl; inqilabdan sonra (1917-1990) və 1990-ci ildən müasir dövrə kimi. Ölkədə 1990-cı ildən sonra sığorta sistemi müstəqil olaraq inkişaf etdi. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Dövlət Sığorta Nəzarəti 1991-ci ildə təsis edildi. Təşkilatın vəzifələri ölkədə sığorta xidmətlərinin bazarını tənzimləmək, sığortaçının, sığortalının və dövlətin maraqlarını müdafiə etmək,

metodik rəhbərliyi həyata keçirmək, müvafiq normativ hüquqi sənədləri hazırlamaq idi. Azərbaycanda milli sığorta bazarı 1992-ci ilin əvvəlində formalaşmışdır. 1993-cü ilin yanvarında Azərbaycan Parlamenti Azərbaycan tarixində ilk dəfə "Sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul etmişdir. İndi sığorta bazarı inkişaf mərhələsindədir. Sığorta şirkətlərinin 40-dan çoxu məcburi və könüllü sığorta formasını təqdim edirlər. Ancaq bu kifayət deyil. Müvəffəqiyyətlə inkişaf etmiş ölkələrdə 300-dən çox müxtəlif sığorta xidmətləri təqdim edilir. Sığorta Azərbaycanda yeni sahədir. Amma bu amilə baxmayaraq, ölkə iqtisadiyyatında sığorta sistemi mühüm rol oynayır. Çünki insanların mülklərini və sağlamlıqlarını qorumaq baxımından, işsizliyin təmin edilməsi, insanın sağlamlığının artması xüsusi bir yerə sahibdir. (Aliyeva L. 2011 s. 125)

Bugün Azərbaycanda könüllü və icbari əmlak sığortası istifadə edilir. 2018-ci ilin yanvar-sentyabr aylarında sığorta şirkətlərinin icbari əmlak sığortası üzrə əmanətləri 23 milyon 506,9 min manat təşkil edir.

2018-ci ilin yanvar-oktyabr aylarında Azərbaycanda icbari əmlak sığortası üzrə ödəniş 25,299 mln manat təşkil etmişdir ki, bu da keçən ilin eyni vaxtı ilə müqayisədə 17,97 faiz çoxdur və bütün haqqarın 4,1 faizini təşkil edir. Eyni zamanda ödənişlər 3.284 mln manat təşkil etmişdir ki, bu da keçən ilin eyni vaxtı ilə müqayisəsində 36.55 faiz çoxdur və bütün ödənişlərin 1.59 faizini təşkil edir.

Daşınmaz əmlakın istismarı ilə bağlı mülki məsuliyyətin sığortası icbari sayılan əmlakı nəzərdə tutduqda, hüquqi şəxsin öz fəaliyyətini, o cümlədən, hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslərin sahibkarlıq fəaliyyətini yerinə yetirməsi üçün istismar etdiyi daşınmaz əmlak olan bina, tikili, qurğu və sahələr başa düşülür. (<http://teref.az/gundem/113861-diqlasdaki-qanunsuzluqlara-niye-goz-yumulub-arasdrma.html>, 2018)

Tez-tez baş verən, ən riskli hesab olunan və bununla da gün ərzində bir şəhərdə onlarla insanın həyat və əmlakı üçün riskin əsas mənbəyi olan avtonəqliyyat vasitəsindən istifadə nəticəsində başqa şəxslərə vurula biləcək

zərərlərin sığorta olunması demək olar ki, dünyanın hər yerində məcburi yerinə yetirilir. Məcburiliyi, həmçinin əsas şərtləri qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş sığorta növləri icbari sığorta hesab edilir.

Mexaniki avtonəqliyyat vasitələrinin avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası Azərbaycan Respublikasının ərazisində istifadə nəticəsində fiziki şəxslərin sağlamlığına, eləcə də, hüquqi və fiziki şəxslərin əmlakına vurduğu zərərin əvəzinin ödənməsi məqsədilə tətbiq olunur. Sözügedən “İcbari sığorta” müqaviləsi 3-cü şəxslərin xeyrinə bağlanmış müqavilə sayılır. Belə ki, baş verən hər hansı yol-nəqliyyat hadisəsi və ya digər sığorta hadisəsi baş verdikdə, “İcbari sığorta” müqaviləsinə istinadən 3-cü şəxslərə (faydalanan şəxslər) dəymiş zərərin əvəzini müvafiq sığorta şirkəti ödəməyə borcludur. (Abbasova Ləman, Məqalə 2019)

Sığortaçı sığorta müqaviləsini imzalamazdan əvvəl əmlakı nəzərdən keçirməli və onun məbləği, vəziyyəti haqqında məlumatları yoxlamalıdır.

Sığorta etdirən şəxs səlahiyyətli orqanların qərarına əsasən fərdi əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmaq hüququndan məhrum olduqda müqavilənin fəaliyyəti dayandırılı bilər.

Sərnişinin icbari şəxsi qəza sığortası sərnişin daşınması xidmətini yerinə yetirən hava, su, dəmiryolu və avtomobil nəqliyyat vasitələrindəki sərnişinlərin həyatı və sağlamlığına sığorta hadisəsi səbəbi ilə zərərin dəyməsinə görə sığorta təminatlarının verilməsi məqsədilə tətbiq olunur. Bu Fəsildə sərnişinlərin nəzərdə tutulan qaydada fərdi qəzanın sığortası icbaridir.

Sərnişin daşıma xidmətini yerinə yetirməsi ilə əlaqədar nəqliyyat vasitəsi hərəkətdə olan zaman və ya bu məqsəd ilə dayanacaqda olarkən sığorta olunan sərnişinin nəqliyyat vasitələrində olduğu zaman ərzində nəqliyyat vasitəsinin istismarıyla əlaqəli olaraq onun bədən üzvləri və toxumalarının zədələnməsi nəticəsində yüngül və yaxud ağır xəsarət almaq, əmək qabiliyyətini tam və yaxud

da qismən itirməsi və ya ölməsi faktı sığorta hadisəsi hesab olunur. (Abbasova Ləman, Məqalə 2019)

Hal-hazırda, bazarın ən aparıcı sığorta növlərindən biri kaskoavtomobil sığortasıdır. Avtomobil sığortalarının xüsusi inkişaf etməsinin səbəbi banklar vasitəsilə avtomobillərin kreditləşdirilməsidir. Kredit zamanı banklar girov predmeti olan avtomobillərin mütləq sığortalanmasını əsas şərt kimi irəli sürürlər. Bu da avtomobil sığortalarının inkişafına imkan verir.

Əmlak sığortası münasibəti sistemində daha ümumi problemlərdən sayılan problemlərdən biri də nəqliyyat risklərinin sığortası tutmaqdadır.

Tam formada olan sığorta – sığortası olmuş nəqliyyat vasitəsinin, əhalinin və üçüncü şəxsin əmlakının zədələnməsi nəticəsi olaraq yaranmış zərərin sığortaçının ödənməsini nəzərdən keçirmiş daha geniş formada olan sığorta təminatıdır.

Xüsusiyyətinə görə əmlak sığortası yanğından sığorta, sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin sığortası, dəniz sığortası, hava sığortası, kosmik sığorta, bank sığortası və digər sığortalara bölünür. (Azərbaycan qəzeti.- 2015)

Bu sığorta növünün ən çox yayılan çeşidləri bunlardır: müəssisə, təşkilat, idarələr və vətəndaşların əmlakının sığortası; yanğın əleyhinə sığorta; yüklərin sığortası; təyyarələrin, gəmilərin sığortası; bank və digər sığortalar.

Təsərrüfat subyektlərinin növlərinə görə hüquqi şəxslərin əmlak sığortası ayrılır: kənd təsərrüfatı, sənaye və tikinti müəssisəsi. Əhalinin əmlakının sığorta edilməsinin isə müxtəlif növlər var və sığortanın müstəqil növlərinə aiddir, onlardan bir neçəsi: şəxsi avtomobil nəqliyyatı sığortası; ev və başqa əmlakın, köməkçi təsərrüfat predmetlərinin sığorta edilməsi, ev heyvanlarının sığortalanması və b. (Abbasov İ. Həsənov İ. 2013 s. 144)

Ölkəmizdə əmlak sığortasının ən vacib sahələrindən biri də kənd təsərrüfatı sığortası hesab edilir. Kənd təsərrüfatı sığortası əmlak sığortasının bütün tərəflərini əhatə edir. Kənd təsərrüfatı bitkiləri məhsullarının, kənd təsərrüfatı heyvanları, xəzdrili vəhşi heyvanlar, arı, ev quşları, dovşan, həmçinin kənd təsərrüfatı

təyinatlı bina, tikili, qurğu və avadanlıqlar, nəqliyyat vasitələri və b. əmlak sığortasının obyektləri sayılır. Əmlakın sığortasının subyektləri kənd təsərrüfatında müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının, sığorta bazarında Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə uyğun şəkildə fəaliyyət göstərən sığortaçı, sığortalı və sığorta müqavilələri nəticəsində irəli gələn vəzifələri yerinə yetirən digər hüquqi və fiziki şəxslər hesab edilir.

Kənd təsərrüfatı sığortası sahəsində məqsəd kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıların əmlakının təbii fəlakət və bədbəxt hadisələrdən sığortası sahəsində dövlətin iştirakı təmin edilməklə, aqrar sahədə sığorta inkişafını stimullaşdırma və sığorta olunanlara sığorta hadisələrindən dəymiş zərərin ödənməsinə verilən zəmanətin iqtisadi əsasını gücləndirməkdir. (Abbasov İ. Həsənov İ. 2013 s. 144)

Daşınmaz əmlakın sığorta riskinin –ildırım düşməsi, yanğın, məişət və istehsalatda istifadə edilən qazın partlayışı, elektrik naqilində baş vermiş qısa qapanma, buxar qazanının, qaz anbarının, qaz kəmərinin, maşınlar və aparatların, digər bu kimi oxşar qurğuların və yaxud cihazların partlaması, su, istilik, kanalizasiya kəmərinin və yanğın söndürmə sisteminin qəzası, həmçinin qonşu tikililəri, yaşayış və qeyri-yaşayış sahələri, yaşayış evləri, bina və mənzillərdən, otaqlardan daxil olmuş suyun nəticəsində subasma, hər hansı bir predmetin və yaxud onun hissələrindən birinin düşməsi, dəyməsi, dağılması, atılması, axıdılması və digər bu kimi formada təsiri, yerüstü nəqliyyat vasitələrinin dəyməsi, təbii fəlakətlər - fırtına, qasırğa, tufan, zəlzələ, vulkan, dolu, daşqın, sel, leysan, yer sürüşməsi, üçüncü şəxsin hərəkətlərinin baş verməsi nəticəsi olaraq zədələnməsi, məhv olması və yaxud hər hansı bir formada itkisi sığorta hadisəsi hesab edilir. (Abbasova Ləman, Məqalə 2019)

DƏİS daşınmaz əmlakın yanğın və yaxud digər hadisə nəticəsində zədələnməsi, məhvi və ya hər hansı formada itkisi ilə əlaqədar dəymiş zərərin əvəzinin ödənilməsi məqsədilə tətbiq edilir. Bu sığorta məhsulunun Azərbaycan Respublikasında inkişaf dövrü “İcbari sığortalar haqqında” Azərbaycan

Respublikasının Qanunu qəbul edildikdən sonra başlamışdır. (İcbari sığorta haqqında qanun 2011)

“İcbari sığortalar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən mülkiyyətində aşağıda qeyd edilən daşınmaz əmlaklar istisna olmaqla digər daşınmaz əmlakı olan və yaxud ona faktiki sahiblik həyata keçirən şəxslər həmin əmlakı icbari qaydada sığorta etdirməlidir:

- AR Mülki Məcəlləsinə və AR Şəhərsalma və Tikinti Məcəlləsinə uyğun şəkildə sökülməsi haqqında qərar qəbul edilmiş daşınmaz əmlak;
- Tikintisi başa çatmamış daşınmaz əmlak;
- Qəzalı vəziyyətdəki daşınmaz əmlak;
- Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinə əsasən özbaşına tikinti sayılan daşınmaz əmlak. (İcbari sığorta haqqında qanun 2011)

Bu qanunun tətbiq edilməsi ilə sığorta bazarının inkişafına təkan verən əsasə amil icbari sığorta məhsullarının vahid informasiya sistemi vasitəsilə rəsmiləşdirilməsi olmuşdur. Belə ki, İS növləri üzrə məlumat mübadiləsi və icbari sığorta növlərinin yerinə yetirilməsinə nəzarət prosesinin səmərəli şəkildə təşkili məqsədi ilə icbari sığorta müqaviləsinin bağlanması üçün lazımlı, sığorta şəhadətnamələrində əks olunmuş, həmçinin sığortaçı, sığortalı və sığorta olunanlar, sığorta predmeti, sığorta hadisəsi, zərərçəkən şəxslər və (və ya) zərər vurulan əmlakın və onların sahiblərinin haqqında məlumatları ehtiva etmiş vahid elektron informasiya sistemi (bundan sonra – “informasiya sistemi”) qurulub və istifadəsi təmin edilir. (İcbari sığorta haqqında qanun 2011)

Bu sistem istifadəyə verildikdən sonra daşınmaz əmlakın icbari sığortası sahəsində penetrasiya nisbətində artımlar müşahidə edilməyə başlamışdır. Qeyd edilən artımla yanaşı, yeni sistem sığorta müqaviləsinin hansı sığorta şirkəti tərəfindən rəsmiləşdirildiyindən asılı olmayaraq geniş statistik məlumatların toplanmasında şərait yaratmışdır ki, buda öz növbəsində əvvəllər məlumat qıtlığı səbəbindən Daşınmaz əmlakın icbari sığortası sahəsində təkrarsığorta risklərinin

qəbul etməyən xarici təkrarsığorta nəhənglərini Azərbaycana gətirməyə səbəb oldu. (Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi)

Əmlakın aşağıda göstərilən hallar səbəbi ilə zədələnməsi, məhvi, yaxud hər hansı digər şəkildə itkisi sığorta hadisəsi hesab edilmir:

- sığortalı şəxslərin, faydalanan şəxslərin və ya onların rəhbər işçilərinin hadisənin baş verməsinə yönəlmiş qəsdən etdiyi hərəkət;
- sığorta olunmuş əmlaka təmir, emal və yaxud digər istehsalat məqsədləri üçün tətbiq edilən istehsal alovunun və ya istiliyin təsiri nəticəsi olaraq, eyni zamanda yanğın baş verməyibsə belə əmlaka zərərin dəyməsi;
- hadisə vaxtı və yaxud hadisədən sonra əmlakın hər hansı bir hissəsinin oğurlanması;
- qrunut suları səviyyəsinin dəyişməsi;
- suyun borular və ya rezervuardan şaxta vurma, yeyilmə, tədricən xarab olma, aşınma, borular və rezervuarların təmiri, köçürülmə və ya tutumunun artırılması nəticəsi olaraq axması. (İcbari sığorta haqqında qanun 2011)

Yaşayış yerlərinin, evlərin, mənzillərin icbari sığortası, onların konstruktiv elementləri, otaqları, həmçinin şüşələr də daxil edilməklə qapı və pəncərə konstruksiyalarına, su, kanalizasiya və qaz təchizatı, həmçinin istilik sistemə aid borulara, elektrik, rabitə və digər naqillərə, bəzək elementlərinə, eləcə də, hər növ xarici və ya daxili mala, suvaq işləri, divar, tavan və döşəməyə dəymiş zərərlərə təminat verilir.

Yaşayış evləri və mənzillərin icbari sığortası bu hadisələr nəticəsində mənzil sahiblərinə sığorta məbləğləri çərçivəsində sığorta ödənişlərinin verilməsini təmin edir. Dəymiş zərərin həcmi bu məbləğdən çox olduqda əlavə kompensasiya dövlət tərəfindən ödəniləcək. Amma dövlət yalnız o əmlak sahiblərinə kompensasiya ödəyəcək ki, onlar əmlaklarını icbari sığorta etdirmiş olsunlar.

Nazirliyin təsdiqlədiyi "Daşınmaz əmlakın icbari sığortası üzrə sığorta tariflərinin müəyyənləşdirilməsi Qaydası"na əsasən, digər daşınmaz əmlakın icbari sığortası üçün sığorta tarifləri onların qiymətləri və istifadə olunduğu fəaliyyət növlərinin hansı risk qruplarına aid olmasından asılıdır. ("Daşınmaz əmlakın icbari sığortası" haqqında qanun)

1.2. Daşınmaz əmlakın icbari sığortası sahəsində beynəlxalq təcrübə

Əmlak sığortası qərb ölkələrinin vətəndaşlarının çoxu üçün artıq çoxdan normal bir hal olub. Əlbəttə ki, Azərbaycan ABŞ deyil. Açıq mənbələrdən gələn məlumata görə könüllü əsaslı olaraq əmlak sığortası müqaviləsi təxminən 95% əmlak sahiblərini əhatə edir. Burada Amerikanı ötmək və keçmək sualı qətiyyənlə dayanmır, ancaq bizim ölkədə "İcbari sığorta növləri haqqında" qanun qəbul edilməsi ilə əlaqəli bu növ sığorta tədricən yeni səviyyəyə çıxır. Əmlakın illik əmlak sığortası daxil edilir. Dövlət Sığorta Müfəttişliyinin nümayəndələrinin fikrincə, bu, ictimaiyyətin bu növ könüllü sığortaya olan diqqətini artıracaqdır. (Gomelya V. B.2005 s. 132)

Adətən sığorta şirkətləri müvəkkilə zərər çəkdiyi və ya itirilməsi hallarında özünə aid olan mülkiyyət üçün sığorta müdafiəsini təmin edirlər. Başlanğıcda, bazar oyunçuları yaşayış binalarının, kotteclərin, mənzillərin sığortalanmasına, sonra isə tədricən ofislərə, anbarlara və digər iş yerlərinə keçdilər.

Müasir dövrdə əsas sığorta riskləri yanğın, partlayış, təbii fəlakətlər (ildırım, qasırğa, heyelan, daşqın və s.), Su təchizatı, kanalizasiya, istilik və yanğınsöndürmə sisteminin qəzası nəticəsində yaranan zərərlər; üçüncü şəxslərin qəsdən və qanunsuz hərəkətləri (oğurluq və soyğunluq) və digər hadisələr çıxış edir.

Bu seqmentdə ödənişlər müəyyən müddətdə 559,2 min manat və ya 23,76% artaraq 2 milyon 912,7 min manat təşkil edib. Doqquz ay ərzində şirkət sığorta yığmalarının 12.39% -ni ödəməyə göndərdi. (Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi)

Hesabat dövründə əmlakın istismarı ilə əlaqədar olaraq mülki məsuliyyətin icbari sığortası seqmentində 224,5 min manat toplanıb, 72,600 manat ödənilmişdir. Bu ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə müvafiq olaraq 6,85% və 3,2 dəfə çoxdur. Bir çox ekspertlər, iqtisadiyyatın bu seqmentinin yüksək potensiala malik olduğunu qəbul etdi. Beləliklə, hələ İyun ayında "Azərbaycanda sığorta" konferensiyasında çıxışı zamanı: Yeni perspektivlər Azərbaycanda əmlak sığortası xərcləri əhəmiyyətli dərəcədə artırıla bilər. "Bizim hesablamalara görə, mühasibat sisteminin modernləşdirilməsi əmlak sığortası üzrə ödənişləri 200-300 milyon manat artıracaq. Azərbaycanla qonşu olan ölkələrdə daşınmaz əmlakın sığortalanmasından alınan haqların ümumi məbləğinin 20%-i təşkil edir. Bunu mühasibat və nəzarət sisteminin təkmilləşdirilməsi ilə əldə etmişdilər. Biz də eyni nəticəyə nail ola bilərik". (www.banco.az, n.d.)

Azərbaycanda 2019-cu ilədək icbari əmlak sığortası bazarı iki dəfəyə artırıla bilər.

Azərbaycanda icbari sığortanın sığortalanması 10-15 faiz təşkil edir. Bu növ sığorta növləri üzrə mükafatların artırılması üçün tədbirlər görülür. "Xüsusilə, planlar hansı obyektlərin sığortalanmadığını müəyyən etmək üçün Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestri Xidməti ilə əməkdaşlığın qurulmasını nəzərdə tutulur". İcbari sığortanın əsas vəzifəsi fiziki şəxslər arasında bu cür sığorta növünün inkişafıdır, çünki hüquqi şəxslərə aid olan bütün obyektlər sığortalanıb.

Məcburi əmlak sığortası qaydalarına əməl edilməməsinə verilən cərimə avtomobillərdən daha azdır. İnzibati Xətalar Məcəlləsi əmlak sığortasından kənarlaşdırmaq üçün cəza nəzərdə tutulan cərimə baxılır, lakin hələ də müvafiq tənzimləmə mexanizmi yaranmamışdır. Bütün bu məsələlərlə bağlı bəzi təkliflər

artıq Maliyyə Monitorinqi Palatasına göndərilmişdir. Bu istiqamətdə fəal işlər aparılır.

İndiki zamanda Azərbaycanda daşınmaz əmlakın icbari sığorta sferasında icbari sığorta Bürosunun iştirakçıları olan 13 sığorta şirkəti fəaliyyət göstərir (Ateşgah Insurance, Standard Insurance, AtaInsurance, Xalq Insurance, PASHA Insurance, AXA MBASK, AzInsurance, Dövlət sığorta komersiya şirkəti AzerInsurance, Meqa Insurance, Silkway Insurance, Azerbaijan Senaye Insurance, Qala Insurance, Gunay Insurance). (Gomelya V. B.2005 s. 151)

Amerikalılar üçün icbari əmlak sığortası avtomobil sığortasından sonra ikinci böyük sığortadır. Hələ 1997-ci il üçün ümumi yığım 29,14 milyard dollar təşkil etmişdir.

ABŞ-da sığorta polisləri sığortalanmış risklərin yüksək səviyyədə birləşməsinə malikdir. Ölkə daxilində (Texas əyalətindən başqa) yalnız yeddi əsas sığorta növləri var. Bu standart vasitələrdən şəxsi ev sahibi və ya kirayəçinin sığortası yığılır. Sığortaçının təklif etdiyi ümumi əlavə şərtlər, adətən, siyasətin xərcinin müəyyən bir artımını təmin edən inflyasiya tələbi, eləcə də vergiyə cəlb edilən şəxsin müstəqil olaraq əhatə etdiyi və sığortaçının özünün ən az olan itkisinin örtməsidir. Daha çox yayılan 250, 500, və 1000 dollar olan françayzinqlərdir.

Sığortalıya françayzinq çox cəlbədidir, çünki sığorta dərəcəsini 20-30% azaltmağa icazə verir.

Evdən başqa, ayrı yerləşən tikililər sığortalana bilər: qaraj, hovuz və s.evin dəyərini 10% olan həddində, və yaşıl əkinçilər-evin qiymətinin 5% qədər.

İşçi məkanı kimi istifadə edilən yaşayış yerinin sığortası ,məsələn,xırda sahibkarlar və ya azad peşə sahibləri ilə istifadə edilən, digər tarif və siyasətlərə həyata keçirilir (Small Business Insurance).

Bunun səbəbi bu cür mənzillərin xüsusi qurğular və avadanlıqlarla yüksək dərəcədə dolğun olması, eləcə də üçüncü şəxslərin belə ofis mənzillərinə daha rahat girişidir

“Konvensiyanın pozucularını” ödəməkdən imtina edərək ,sığorta şirkətləri sığortalı mənzillərin istifadəsinin xüsusiyyətlərini diqqətlə izləyir.

ABŞ və digər Qərbi ölkələri vətəndaşlarında illər ərzində ev sığortasına bir növ refleks inkişaf edilmişdir. Burada məsələ tək mediada çap olan tufan və qasırğa ilə məhv olunan təəccübləndirici şəkillərdə deyil. Əsas olaraq, bütün mənzillər hissələrlə alınır və kreditlər üçün məcburi şərtədən alınacaq ev və yaxud mənzilin sığortasıdır.

Beləcə də, ev sığortası müştərinin yalnız risklərə qarşı deyil, bütün mümkün təəsürlərə qarşı sığortalamaq üçün yaxşı bir səbəbdir. Adətən, əlavə ev avadanlıqlarını 1 və qiymətli əşyaların, avtomobilin, bəbəxt hadisələrin və hətta kredit kartlarının siyasət sığortasıdır.

Türkiyədə mülk satın alarkən, bu ölkədə məcburi ev sığortasının tətbiq olunduğunu yadda saxlamaq lazımdır. (Deprem). Sığorta ödənişləri 200 lirə qiymətindən başlayır. Dəyəri Türkiyə ərazisində, eləcə də onun ölçüsünü satın aldığınız yerdən asılıdır. Yanğın və ya oğurluqdan sığortalanma məcburi deyil və onun dəyəri sığorta xidmətlərinin göstəricilərindən asılı olaraq dəyişir.

İtaliyada əmlak sığortası məcburidir. İllik ödənişlər mənzilin dəyərinin 1% - 2% -ni təşkil edir.

Fransada daşınmaz əmlak alqı-satqısı aktları mülkiyyətin keçürülməsini təsdiqlədi. Yeni bir ev sahibi kimi ilk öncə mülkü sığortalamalısınız. Nəzərdə saxlayın ki, sifariş sənədi imzalandıqdan sonra ən azı üç ay müddətində siz əmlak haqqı tapşırığınızı almayacaqsınız. Lakin bu sizə indi uyğun bir sığortaçının axtarışını və təkliflərini axtarmağa maneə törətmir. Notarius sizə bu mülkiyyətin yeni sahibi olduğunuzu təsdiq edən sənədi verəcəkdir. Bu sertifikat sığortanın

alınması üçün birinci dərəcə lazım olduğunu bildirəcək. Bu sənədin sığortalıya təqdim edilməsi sığorta prosesinin başlamasına imkan verəcək.

Həm də Fransada ipoteka alarkən, sığorta şirkətləri bəzən xarici sahiblərdən ərizələr nəzərə alınarkən bəzi yanlışlıq göstərə bilirlər. Lakin, hər şeyin qarşısını almaq olar, xüsusilə də əgər nüfuzlu mülkiyyətçilər və onların tərəfdaşlarının dəstəyini almısınızsa.

Fransada sığortalanma mülkiyyətin bir hissəsi olmadığı təqdirdə sığortalanma vacib bir addım deyil. Kondominium fərdi və kollektiv obyektlərin birləşməsidir. Hər mülkiyyətçi şəxsi payının bir tərəfdən həm ekskluziv sahibi olur, bir qayda olaraq, mənzilin. Digər tərəfdən, dəhlizlər, pilləkanlar və ya lift kimi ümumi istifadə sahələrinə sahibdir. (Gomelya V. B.2005 s. 151)

Almaniyada daşınmaz əmlakın sığortası yalnız alıcı bir ipoteka ilə satın alındıqda və ya kommersiya əmlakı alınması vəziyyətində məcburi sayılır.

Fövqəladə vəziyyətlərə qarşı ev sığortası vətəndaşlara ayda 150 rubla başa gələcək. Siyasət yalnız mənzil və ya evin elementləri ilə zədələnməsi və ya məhv edilməsi risklərini deyil, həm də ən ümumi daxili böhranları daxil edəcəkdir.

FƏSİL II. AZƏRBAYCANDA DAŞINMAZ ƏMLAKIN İCBARI SİĞORTASININ MÖVCUD VƏZİYYƏTİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

2.1. Azərbaycan sığorta sisteminin ümumi vəziyyətinin təhlili

Sığorta istehsal münasibətlərinin ən zəruri elementlərindən biridir. Sığorta ictimai istehsalatda yaranmış maddi itkinin əvəzinin ödənməsilə bağlıdır. Sığortanın ilkin formalarının yaranması ta qədim zamanlara dayanır.

Bizim təhlükəsizliyə ehtiyacımız olduğuna görə sığorta mövcuddur. Biz həm evə sahib olmaq, mal satmaq, fabriklər tikmək, gəmilərə, avtomobil idarə etmək, xəstələnən zaman müalicə almaq istəyirik, həmçinin də maliyyə cəhətdən müəyyən risklərə məruz qalmaq istəmirik. Sığorta bizə can rahatlığıdır və bizi böyük maliyyə çətinliklərinin aradan götürülməsi ilə məşğul olmaqdan azad edir, həm də bəzi hallarda iflas olmanın qarşısını almağa köməklik edir. (Gomelya V. B.2005 s. 160)

Sığorta dəyən zərərin kompensasiya edilməsilə əlaqəli olub sığorta olunanın əmlak maraqlarının qorunma vasitəsidir. Sığorta müəssisə və şirkətlərə dəymiş fəvqəladə və digər zərərlərin ödənilməsi və yaxud vətəndaşlara maddi yardımın göstərilməsi üçün nəzərdə tutulan məqsədli sığorta fondlarının pul vəsaitinin formalaşması gedişatında iştirak edən şəxslər arasında olan qapalı bölüşdürücü münasibətlərin xüsusi bir məğzi kimi çıxış edir.

Azərbaycanda sığorta sistemi və qanunvericiliyin tarixi 1991-ci ildən başlanmışdır. Azərbaycan ərazisində sığorta fəaliyyətinə dövlət nəzarətini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Dövlət Sığorta Nəzarəti həyata keçirmişdir. 2001-ci ilin aprelindən sığorta fəaliyyətinə dövlət nəzarətini Maliyyə Nazirliyi həyata keçirmişdir. Ümumiyyətlə, biz sığorta fəaliyyətinin inkişafını üç mərhələyə bölə bilərik. İlk dövr 1920-ci ilə qədərdir. XIX əsrin ortalarından başlayaraq neft sənayesinin inkişafı ilə əlaqədar sahibkarlıq fəaliyyətinin genişləndirilməsi sığorta işinin stimullaşdırılmasına çevrildi . 1910-cu ildə 18 sığorta şirkəti, 1912-ci ildə isə 30 sığorta şirkəti və agentliyi Bakıda

fəaliyyət göstərmişdir. Bu şirkətlərin təməli Xəzər dənizində gəmilərin sığortasını təşkil edir və bu sahədə Rus şirkətləri böyük yer tutur. (İbrahimov E. Hüseynov M. Məmmədova A. 2015 s. 18)

İkinci dövr Sovet hakimiyyətinin 1920-1990-cı illəridir. Keçmiş SSRİ-nin digər ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycanda da dövlət sığorta sektoru da yaradılıb. Azərbaycan SSR Dövlət Sığorta şirkətinin Baş İdarəsi və SSRİ-nin Bakı şöbəsini İnqostraxvere təsis etmiş, sığorta işinin inkişafında müəyyən rol oynamışdır. Sovet hakimiyyətinin qurulmasından sonra - 1922-ci ildən sığorta işi dövlət inhisarına alındı. Həmin vaxt əhaliyə göstərilən sığorta xidmətləri məhdudlaşdı. Daha doğrusu, sığorta sektoru dövlət sosial təminat sisteminə əlavə olaraq fəaliyyət göstərir. Müasir günə qədər, dövlət sığortasının inkişafında irəliləyişlərin yanında çox böyük reqressiya var idi. Misal üçün, 30-cu illərdə mövcud olan kooperativ və birgə fondlar inzibati qaydada ləğv edilmiş və bunun əvəzinə yalnız dövlət sığortası yaradılmışdır. Bu işə sığorta sistemində rəqabətin olmaması və obyektiv inkişafın gecikməsinə gətirib çıxardı. SSRİ-də Əməkdaşlıq Qanunu qəbul edildikdən sonra kooperativlər və onların ittifaqları sığorta şirkətlərini təsis etməyə, sığorta qaydalarını və növlərini müəyyənləşdirməyə icazə verdilər. Bununla kommertiya sığortası şirkətləri və birgə cəmiyyətləri qurmaq başladı. (Фомичева Н.В., 2002)

1991-ci ildə Azərbaycanda 62 sığorta şirkəti, həmçinin 53 milli, 9 birgə sığortası fəaliyyət göstərmişdir.

Ticarət sığorta şirkətlərinin 33 sığorta şirkətinin etimad qazanmasına görə, onlar müflisləşdi və fəaliyyətlərini dayandırdı. 2002-ci ilin 1 yanvar tarixinə Azərbaycanda 38 sığorta şirkəti, həmçinin 9 birgə sığorta şirkəti (Azərbaycan - İngiltərə - 4, Azərbaycan - Türkiyə - 2, Azərbaycan – İran - 1, Azərbaycan – ABŞ - 1, Azərbaycan – Rusiya - 1) fəaliyyət göstərmişdir. Sığorta bazarında 2006 - cı ilin əvvəlinə 29 sığorta şirkəti fəaliyyət göstərib. Onların 22-si şəxsi, 6-sı mülkiyyət təşkil edilmiş dövlət kommertiya şirkətləri idi.

Sığorta şirkətlərinin nizamnamə kapitalı:

Cədvəl 1. 2018-ci il nizamnamə kapitalına görə sığorta şirkətlərinin ardıcılığı

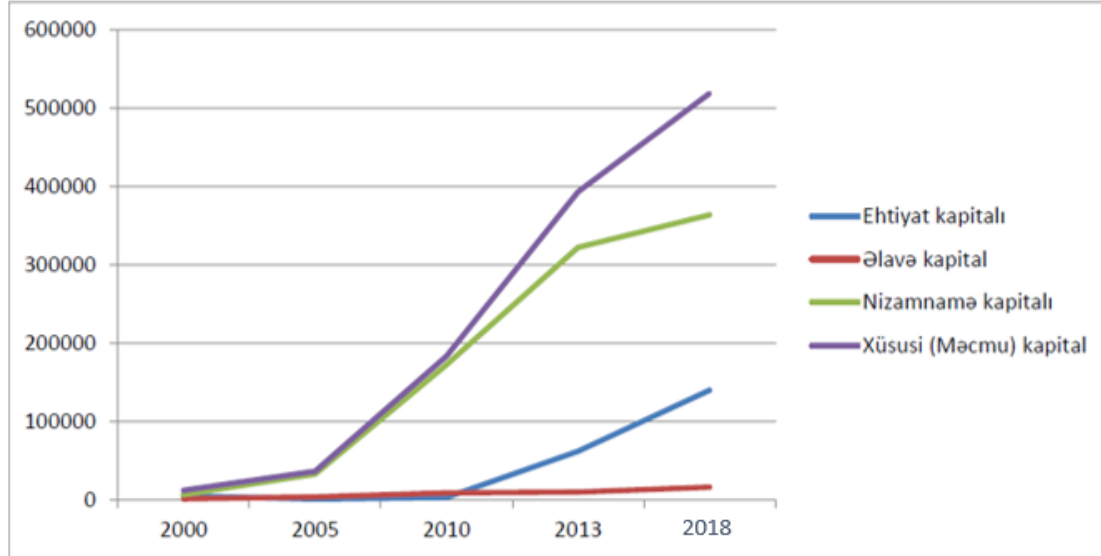
Sığortaçının adı	Nizamnamə kapitalı (manat)
“Paşa Sığorta”	50 000 000
“Xalq Sığorta”	44 709 500
“Paşa Həyat Sığorta”	40 250 000
“AZSIĞORTA”	20 300 000
“AXA MBASK” Sığorta	19 733 738
“İpək Yolu Sığorta”	14 770 000
“Meqa Sığorta”	14 500 000
“Qala Həyat” Sığorta	12 870 000
“AtaSığorta”	12 400 000
“Azərbaycan Sənaye Sığorta”	11 000 000
“A-Qroup Sığorta”	10 005 250
Azərbaycan Respublikası Dövlət Sığorta Kommersiya Şirkəti	9 000 000
“Bakı Sığorta”	8 925 439
“Rəvan Sığorta”	8 900 071
“Qala Sığorta”	8 050 000
“Günay Sığorta”	7 700 000
“Atəşgah Həyat” Sığorta	6 500 000
“Atəşgah” Sığorta	5 008 500
“Amrah Sığorta”	5 000 000

Mənbə: (www.banco.az)

Sığorta şirkətlərinin kapitalında baş verən artımlar onların uğurlu fəaliyyətinin nəticəsidir. Sığortaçıların kapitalının artması sığorta bazarının artımına müsbət təsir göstərmiş olur. Sığorta şirkətlərinin kapitalının 2000-2018-ci

illər üzrə artım dinamikası ilə daha aydın şəkildə aşağıdakı diaqram vasitəsi ilə tanış ola bilərik:

Şəkil 1. Sığorta şirkətlərinin artım dinamikası

Mənbə: (<http://isb.az/dasinmaz-emlak-in-icbari-sigortasi>, 2018)

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən qeyd edə bilərik ki, 01.01.2017 tarixində milli sığorta bazarında 24 sığorta şirkəti və 1 təkrarsığorta şirkəti fəaliyyət göstərirdi. Ancaq hal-hazırki dövrdə isə milli sığorta bazarında 21 sığorta şirkəti və 1 təkrarsığorta şirkətinin fəaliyyət göstərdiyini görürük. Milli sığorta bazarında fəaliyyət göstərən sığortaçıların sayının azalması onların maliyyə sabitliyi, ödəmə qabiliyyəti ilə birbaşa bağlıdır.

Sığorta şirkətinin sürətli şəkildə inkişafı onun maliyyə sabitliyinin yaxşılaşmasına, ödəmə qabiliyyətinin artması ilə nəticələnir.

2000-2018-ci illər ərzində sığorta şirkətlərinin kapitalında nəzərə çarpacaq dərəcədə artım baş vermişdir. Sığorta şirkətlərinin xüsusi kapitalının tərkib hissələrini ayrı-ayrılıqda götürsək, son 18 ildə ehtiyat kapitalı 29,8 dəfə, əlavə kapital 19,2 dəfə, nizamnamə kapitalı isə 59,9 dəfə artmışdır. Sığorta şirkətlərinin xüsusi kapitalında isə 44,8 dəfə artımın baş verdiyini qeyd edə bilərik. Sığorta şirkətlərinin kapitalında baş verən artımlar onların uğurlu fəaliyyətinin nəticəsidir.

Hər bir inkişaf etməkdə olan ölkədə ümumi maliyyə sektorunda sığorta sektorunun payının artması səbəbindən sığortanın əhəmiyyəti artır. Sığorta şirkətləri qarşılıqlı və təqaüd fondları ilə birgə səhmdar, istiqraz və daşınmaz əmlak bazarlarında ən böyük institusional investordan biridir və gəlirlərin qeyri-bərabərliyinin və qloballaşmanın genişləndirilməsi kimi məsələlər üzündən iqtisadi inkişafa təsir göstərə bilər. (Abbasov İ. Həsənov İ. 2013 s. 144)

Sığorta şirkətləri banklar və kapital bazarlarına bənzəyirlər, çünki onlar biznes qurumlarının və fərdi ev təsərrüfatlarının ehtiyaclarına vasitəçilik edirlər. Sığorta xidmətlərinin mövcudluğu iqtisadiyyatın sabitliyi üçün vacibdir və işgüzar iştirakçıları ağırlaşdırılmış riskləri qəbul edə bilər.

Şikayətləri qəbul edərək, sığorta şirkətləri də mükafat qazanmaq və ehtiyat fondları yaratmaq məcburiyyətindədirlər.

Beləliklə, sığorta şirkətləri təmin edilən daxili pul vəsaitlərinin hərəkətinin artırılması ilə və kapital bazarında yerləşdirilən aktivlərin çoxunu yaratmaqla mühüm rol oynayırlar. Teorik tədqiqatlar və ampirik sübutlar göstərir ki, daha yaxşı inkişaf etmiş maliyyə sistemlərinə malik olan ölkələr sığorta şirkətlərinin uzunmüddətli və daha sabit inkişafını təmin edirlər. Yaxşı inkişaf etmiş maliyyə bazarları, uzunmüddətli inkişafın daha yüksək səviyyəsinə çevrilən ümumi amil məhsuldarlığına müsbət təsir göstərir. (İcbari Sığorta Bürosu. 2017)

Müdafiə təmin etməklə, sığorta şirkətləri kapital sərhədsiz məhsuldarlıq kanalları, texnoloji yeniliklər və qənaət dərəcələri vasitəsilə iqtisadi artıma təsir edə bilər. Sığorta şirkətləri zərər çəkmişləri kompensasiya edir və müxtəlif risk növlərinin sığorta şirkətlərinə ötürülməsi ehtimalı ilə fərdlərin və firmaların maliyyə vəziyyətlərini sabitləşdirir. Riskli əlverişli iqtisadi vahidlər, xüsusilə də daha yüksək dəyərli məhsul və xidmətlərin alınmasına daha çox səbəb olur. Bu yolla sığorta, iqtisadi inkişafa səbəb olan istehsal və istihdamı təşviq edən məhsullar və xidmətlər üçün tələblərini və istehlakını təmin edir. Yenə də, məsuliyyət, mülkiyyət, xəstəlik və işçilərin əliliyi və əsas işçilərinin həyatı üçün

müxtəlif risklərə məruz qalan firmalar bu riskləri sığorta şirkətlərinə köçürməklə idarə edə bilərlər. Bu, firmalara öz diqqətlərini və resurslarını öz əsas işlərinə cəlb etməyə imkan verir ki, bu da iqtisadi artımın daha yüksək sürətlə nəticələnməsinə gətirib çıxaran sərmayə almaq istəyinə və bacarığına səbəb ola bilər. Sığorta şirkətlərinin təmin etdiyi risklərin bir-birinə qarşılıq verməsi, birləşməsi və ötürülməsi mexanizmləri olmadan iqtisadi fəaliyyətin bir hissəsi olmayacaq və sosial rifaha müsbət təsir göstərə bilər. Başqa sözlə, təhlükəsizliyin daha mühüm bir mühit yaratmaqla, sığorta, investisiya və innovasiyalara və ya iqtisadi artımlara kömək edir. Sığorta şirkətlərin yüksək likvid ehtiyat fondlarına ehtiyac olmadığını və yüksək gəlirli layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün daha çox vəsaitin əldə edilməsinə gətirib çıxardığı şəkildə kapital marjinal məhsuldarlığını artırır. Sığorta xərcləri olmadan firmaların riskdən qorunması üçün böyük ehtiyat fondları tələb olunacaq. Fondların mövcudluğunun artırılması sığorta şirkətlərinin kredit riskindən digər maliyyə vasitəçiliyinə qorumasını təmin edən sığorta növlərindən yarana bilər. Bu yolla, maliyyə vasitəçiləri iqtisadi artımları təşviq edən real investisiyaların maliyyələşdirilməsi üçün vəsaitlər verməyə daha çox hazırdırlar. (Aliyeva L. 2011 s. 98)

Bundan əlavə, ömür müddətinin uzanmasının, yaşlı insanların artımının və doğum hallarının azalması yeni demoqrafik vəziyyəti, səhiyyə və pensiya səviyyəsinin yüksək olması sosial təminat sisteminə böyük təzyiq göstərir və iqtisadi artıma mənfi təsir göstərir. Lakin, xüsusi sığortaçılar sosial təhlükəsizlik probleminin həllinə öz töhfələrini verə bildilər. Onlar xəstəlik və zədələnmə, işsizlik və pensiya maliyyə nəticələrindən qorunur. Beləliklə, həyat, sağlamlıq və ödəmə qorunma sığortası kimi sığorta məhsulları, dövlət təhlükəsizlik proqramlarını əvəz edə bilər. Sığorta təminatının funksiyası qənaət dərəcəsi kanalını qarışıq bir şəkildə qoruyaraq iqtisadi artımlara təsir edə bilər.

Bir tərəfdən, sığortanın qorunması, fərdlərin və firmaların daha az diqqətli olmasını təmin edən daha çox təhlükəsizliyə kömək edir. Nəticədə, onların ehtiyatlı qənaətini azalda bilər. Digər tərəfdən, risklərin qorunması və qənaət

faydalarını birləşdirən müxtəlif həyat sığortası məhsulları təqdim edərək, sığorta şirkətləri uzunmüddətli qənaətə təşviq edirlər.

Sığorta sisteminin inkişafını dayandıran əsas nəticələrdən biri də bu sahədəki monopoliyadır. Bazarda qalan dövlət inhisarlığı, xidmət növlərini, keyfiyyəti, sağlam rəqabəti artırmaq, yeni sığorta şirkətləri və inhisarçı şirkətləri meydana gətirmək üçün hədəf qiymət endirimləri ilə rəqiblərini yerindən etmək barədə əngəl yaradır. Məsələn, dövlət şirkətlərində bütün işçilərin icbari sığortası "Azərsığorta" Dövlət Şirkəti tərəfindən həyata keçirilir. Ən aşağı məlumatlandırma səviyyəsi də, sektorun əsas problemlərini əhatə edir. Əhalinin xəbərsizliyi bazarın inkişafına təsir göstərir. Bir çox hallarda əhali müqavilənin mətni ilə tanış deyillər, müqaviləyə əsaslanan hüquq və müddəalarını bilmirlər və bu halda sığorta müqavilələrini imzalamaqdan çəkinirlər. Sadəcə belə təşəbbüslərin olmaması deyil, eyni zamanda sığorta şirkətləri tərəfindən məlumatlandırılma kampaniyası aparılmaması, əhalinin məlumatsızlığı da bazarın inkişafına təsir göstərməkdə böyük rol oynayır. Beləliklə, şirkətlər reklam verənlərlə müqayisədə potensial müştəriləri məlumatlandırma fəaliyyətinə daha az əhəmiyyət verirlər. Bunun üçün az pul sərf edilir. Nəticədə, Azərbaycanda nadir hallarda elə bir vətəndaşa rast gəlmək olar ki, o, sığorta məhsulunu könüllü olaraq istifadə etsin. Sığorta şirkətlərinin könüllü məhsulların müştəri bazasını əsasən banklar tərəfindən təmin edilir. (<http://isb.az/dasinmaz-emlakin-icbari-sigortasi/2018>,)

2018-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasında sığorta-pensiya sisteminin inkişafı ilə bağlı Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi barədə sərəncam imzalandı. Bu dövlət proqramının imzalanması, ölkədə sığorta sektorunun hərtərəfli inkişafına təsir göstərəcəkdir.

Sığorta ilə bağlı vergiqoyma əməliyyatları probleminə ayrıca nəzər salmaq lazımdır. Sığorta sahəsində mütəxəssislər dəfələrlə qeyd etmişlər ki, Azərbaycan vergi qanunvericiliyinin bir sıra müddəaları ölkəmizdə sığortanın inkişafına maneələr yaradır. Bu zaman mənim fikrimcə, məhz sığortaçılara – istehlakçılara

vergi qoyulmasının islahatlaşdırılması birinci dərəcəli mühüm məsələdir. (<https://credits.ru/>)

Sığorta bazarının mövcudluğu, hər şeydən əvvəl, müəssisələrin və əhalinin sığortaya tələbinin olmasından və onların sığorta xidmətlərini ödəyə bilmək qabiliyyətindən asılıdır. hazırda potensial sığorta şirkətlərinə vergi qoyulması o qədər səmərəsizdir ki, onların böyük hissəsi müqavilənin bağlanmasına bütün marağını itirir.

Hər şeydən əvvəl, hüquqi şəxslərin sığorta xərclərinin maya dəyərində axıl edilməsinə məhdudiyyətləri ləğv etmək məqsədəuyğun olardı. Hazırda məhsulun satışının və müəssisənin xidmətlərinin həcmindən 1 % məbləğindən yüksək olmayan sığorta xərclərini maya dəyərində aid etmək olar. Təcrübə göstərir ki, bu açıq – aşkar kifayət etmir. Əgər sığorta xərcləri prinsipial olaraq istehsalat xərcləri kimi qəbul edilmiş və maya dəyərində daxil edilirsə (məhdud miqdarda olsa da), növbəti addımı atmaq və bu limiti götürmək lazımdır.

Sığorta haqlarına maya dəyəri daxil edilən sığorta növlərinin siyahısını bir qədər genişləndirmək olar. Xüsusən, ona hər hansı məhdudiyyətlər olmadan zərər yetirilməsi nəticəsində öhdəliklər üzrə mülki məsuliyyətin sığortası, habelə ixrac kreditlərinin sığortası daxil edilməlidir.

Sığorta əməliyyatlarına vergi qoyulması məsələlərində bəzi zəifliklərin tətbiq edilməsi təbii ki, büdcəyə daxilolmaların bir qədər azalmasına gətirib çıxaracaq. Lakin bu məbləğlər, mənim fikrimcə, dövlətin bütün mümkün müavinət ödənişlərinə vəsaitlərin qənaəti vasitəsilə aldığı fayda ilə müqayisə edilə bilməz, çünki vətəndaşlara öz vəsaitləri hesabına öz sığorta müdafiəsini təmin etmək və zərurət yarandıqı hallarda, bütün sivilizasiya dünyasında olduğu kimi, öz zərərlərini dövlətin hesabına deyil, sığorta şirkətlərinin vəsaitləri hesabına ödəmək daha faydalı olacaq. (Aliyeva L. 2011 s. 98)

Xüsusən təqaüd sığortası dövlət təqaüdüə əlavə təqaüd almaq imkan verir, üstəlik təkcə qocalığa görə deyil, həm də əlilliyə görə təqaüd; büdcənin xərclər

hissəsinin yükünü azaldır, çünki vətəndaşların dövlətin sosial təminatına xərclərini azaldır, dövlət isə əhalinin daha az təminatlı təbəqələrinin müdafiəsinə cəmlənir, dövlət və qeyri – dövlət təqaüd fondlarından fərqli olaraq sığorta edilənin ölüm halında sığorta müdafiəsini təmin edir; təkcə yığılan sığorta haqlarının məbləğindən təqaüdü ödəməyə deyil, həm də investisiya gəlirlərini nəzərə almağa imkan verir.

Qeyd etmək lazımdır ki, uzun müddətli həyat sığortasının inkişafı üçün ciddi dövlət dəstəyi zəruridir. Əslində isə bizim qanunvericiliyimiz həyat sığortasının inkişafını ləngidir (söhbət sxemlərin köməyi ilə müxtəlif vergidən qaçmaq üsulları haqqında deyil, real uzun müddətli həyat sığortası haqqında gedir). Problem həyatın real dəyərinin dövlət təqaüdü məbləğinə açıq – aydın uyğunsuzluğu şəraitində daha aktual olur. Təqaüd sığortasını həyata keçirməklə sığortaçıları faktiki olaraq maksimum dərəcədə fərdiləşdirilmiş təqaüd təminatı prinsipini həyata keçirirlər. Azərbaycan sığorta bazarının problemləri arasında həmçinin regional qeyri - mütənasibliyi və onun infrastrukturunun: sığorta brokerlərinin və agentlərin, qiymətləndiricilərin, ekspertlərin, aktuarilərin, sığorta kadrlarının hazırlıq sisteminin inkişaf etməməsini ayırmaq olar. Lider sığorta şirkətləri təkcə paytaxtda cəmlənmişdir.

Yaranmış ənənəyə əsasən region bazarının mənimsənilməsi filialların və nümayəndəliklərin açılması vasitəsilə baş verir. Belə struktur bölməsinin ştatının saxlanması, onun bu gün istənilən müəssisənin normal işinin mümkün olmadığı rabitə və təşkilati texniki vasitələrlə təmin edilməsi, habelə məkanın icarəsi çox mənfəətsizdir. ABŞ-da uğurla istifadə edilən region bazarının sığorta brokerlərinin istifadə edilməsi ilə daha qənaətli şəkildə mənimsənilməsi ölkəmizdə lazımi qanunverici bazanın və zəruri sayda hazırlanmış mütəxəssislərin olmamasına görə hələ lazımi qədər geniş yayılmamışdır.

Azərbaycanda sığorta bazarının inkişafı və onun iqtisadi və ərazi məkanı artıq bu gün ali sığorta təhsilli mütəxəssislərin hazırlığı zərurətini diktə edir. Söhbət ali sığorta təhsilli sığortaçıların kütləvi şəkildə hazırlığından gedir. Əlbəttə,

bu perspektiv məsələləsidir, lakin onun həll edilməsi haqqında artıq bu gün fikirləşmək lazımdır. Ali sığorta təhsili sisteminin yaradılması dövlət orqanlarının, ali təhsil müəssisələrinin, sığortaçıların özlərinin və onların ittifaqının ciddi birləşmiş səylərini tələb edir. (Л.И.Корчевской, К.Е.Турбиной. 2002 s. 162)

Yerli sığorta bazarının növbəti problemlə məsələsi, mənim fikrimcə, təkliflərin az olmasıdır. Bu gün Azərbaycan sığortaçıları müştərilərə 30 – 40 sığorta məhsulu təqdim edir, inkişaf etmiş ölkələrdə isə sığorta xidmətlərinin siyahısında 300-dən çox müxtəlif növ sığorta xidməti vardır. Ölkə iqtisadiyyatının spesifikasiyasında bir çox ölkələrdə prioritet olan və əhali arasında məşhurluq qazanan uzunmüddətli yığım proqramları praktik olaraq yoxdur.

Praktik olaraq sığortaçıların uzunmüddətli sığortaya və möhlətli ödənişlə sığortaya etimadı tamamilə itmişdir.

Dolların məzənnəsinin artmasına müvafiq olaraq sığortaçıların manat aktivlərinin real dəyəri də azalır. Xüsusilə bunu sığorta məbləğini valyutada müəyyən etməyi təcrübədən keçirən şirkətləri hiss edəcəklər, bu potensial olaraq ödənişlərin səviyyəsinin dolların məzənnəsinə uyğun olaraq 3 dəfədən çox artması deməkdir.

Sığortaçıların ödəmə qabiliyyətinin azalmasına görə artıq sığorta müavinətlərinin ödənişlərinin gecikməsi, Azərbaycan şirkətləri arasında təkrar sığorta edilməsi üzrə hesablamalarda çətinliklər başlamışdır ki, bu da vəziyyəti daha da çətinləşdirir. Bunun nəticəsi ölkə daxilində təkrar sığortaya etimad və xarici təkrar sığorta həcmələrinin kəskin artımı ola bilər.

Hökumətdə artıq birinci il deyil ki, Milli Təkrar Sığorta Şirkətinin yaradılması haqqında məsələ qalxır (doğrudur, çox tək – tək hallarda və o qədər də inadla deyil).

İnflyasiya şəraitində sığortaçıları sığorta hadisələrinin nəticələrinin ləğv edilməsi dəyərinin artımının əsasını qoymağa başlamışlar ki, bu da artıq sığortanın bahalaşmasına gətirib çıxardı.

Nizamnamə kapitalının artması tələbi ilə birlikdə böhran halları sığortaçıların sayının daha da azalmasına gətirib çıxaracaq, onların sayı onlarla qalacaq. Əsasən bu paytaxt şirkətləri olacaq. Sığorta kapitalının konsentrasiyası baş verəcək, bazarın tələblərinə uyğunlaşa bilməyən şirkətlərin bir hissəsi daha güclü sığorta qruplarına birləşməli olacaq.

Buradan məntiqi olaraq belə çıxır ki, sığorta bazarının inkişafı ciddi və düşünülməmiş dövlət dəstəyi olmadan baş verə bilməz. Deyilənlər əsasında sığorta ideologiyasının işlənilməsi və onun, ilk növbədə, dövlət məmurlarının, millət vəkillərinin və əhəlinin daha geniş təbəqələrinin şüuruna yeridilməsi zərurəti tamamilə aşkardır. (Л.И.Корчевской, К.Е.Турбиной. 2002 s. 163)

Bütün inkişaf etmiş ölkələrdə sığorta, artıq qeyd edildiyi kimi, iqtisadiyyatın strateji sahəsidir. Ehtiyatların və vəsaitlərin yerləşdirilmə müddətlərinin həcmi sığorta şirkətlərini güclü kreditləşmə institutlarına çevirir. Öz fəaliyyət vasitələri üzrə onlar öz əllərində böyük maliyyə gücünü birləşdirirlər. Belə ki, məsələn, 2013-cü ildə Avropanın, Yaponiyanın və ABŞ-ın sığorta şirkətləri 5,5 trld ABŞ dolları məbləğində vəsait qoyuluşlarının ümumi həcmi idarə edirdilər. Bu maliyyə kütləsinin 50 % xüsusi və ya dövlət borc öhdəliklərinə, 21 % istiqrazlara və 15 % ipotekaya yerləşdirilmişdi.

Azərbaycanda sığorta bazarının inkişaf perspektivlərini görmək çətindir, çünki o ölkə iqtisadiyyatından, onun inkişaf səviyyəsindən, əhəlinin rifahından və sığorta mədəniyyətindən çox asılıdır. Belə düşünmək sadələşmə olardı ki, inkişaf etməmiş iqtisadi istiqaməti olan ölkədə bir günün tələbatı ilə yaşayan yoxsul əhəli günbəgün qiymətdən düşən kapitalın yığılması haqqında düşünəcək. belə iqtisadi şəraitdə uzunmüddətli yığıcı sığorta proqramları işləmir. Yerli sığorta bazarının inkişaf perspektivlərinə dövlət səviyyəsində qəbul edilən sənədlərə əsaslanaraq baxmaq təklif edilir.

Azərbaycanda sığortanın inkişafını təyin edən əsas sənəd 2008 – 2010-cu illərdə yerli sığorta bazarının Dövlət inkişaf proqramı olmuşdur. Bu sənəd

hökumətin yerli sığorta bazarının inkişafı zamanı əsaslanmalı olduğu bir sıra tezləri ehtiva edir.

Proqramın konseptual hissəsi təyin edir ki, sığorta təkcə dövlət büdcəsini fəzqələdə vəziyyətlərin yaratdığı xərclərdən azad etmir, həm də daha stabil investisiya mənbəyidir. Bununla da sığorta institutu dövlət tərəfindən strateji cəhətdən vacib və dəstəyə və inkişafa ehtiyacı olan sahə kimi qəbul edilmişdir.

2. 2013 – 2014-cü illər Azərbaycan Respublikasının sığorta tarixində ən dönüş illəri oldu. Maliyyə Nazirliyi, Mərkəzi Bank və İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi artıq 2015-ci ilin sonuna dair Dövlət proqramının hazır layihələrinə malik idi. (<http://www.sigorta.maliyye.gov.az/>)

2015-ci ilin yanvarından Azərbaycanda sığortanın inkişafı əsasən aşağıdakılarla bağlı olan bir sıra dəyişikliklərə məruz qalmışdır:

- Əvvəla, təkrar sığorta əməliyyatlarının mütəmadi olaraq aparılması;
- İkincisi, təklif edilən sığorta xidmətlərinin keyfiyyətinin artırılması;
- Üçüncüsü, yeni sığorta növlərinin tətbiq edilməsi üzrə normativ – hüquqi aktların işlənilib hazırlanması.

Bu işin nəticəsi sığorta xətti üzrə dövlət büdcəsinə daxilolmaların artırılması olmalıdır.

Hökumət tərəfindən sığorta şirkətləri üçün nizamnamə kapitalının mərhələli artırılma qrafiki qəbul edilmişdir. Bu proses ilk mərhələdə 1 yanvar 2002-ci ildə başlamışdır və 1 aprel 2014-cü ilə qədər davam etdi, fəaliyyət göstərən sığorta şirkətləri üçün nizamnamə kapitalı üzrə minimum tələblər 5,5 mln AZN təşkil etməsinə qədər (təxminən 5,0 mln ABŞ dolları). Bu qərarın qəbul edilməsinə qədər sığorta şirkətləri üçün nizamnamə kapitalı üzrə minimum tələblər 500 min manat təşkil edirdi (400 min ABŞ dolları). Birinci mərhələdə (01.10.02 ilə) sığorta şirkətləri öz nizamnamə kapitalını 1,0 mnl manata (800 min ABŞ dolları) qədər çatdırmalı idi. Qərarın qəbull edilməsi anında Azərbaycanın ərazisində fəaliyyət göstərən 39 sığorta şirkətindən 17 şirkət 500 min manatdan az nizamnamə

kapitalına malik idi, 8 nizamnamə kapitalının artırılması haqqında tapşırığı yerinə yetirə bilmədi. Maliyyə Nazirliyi bu sığorta şirkətlərinin lisenziyasının qüvvəsinin dayandırılması haqqında qərar qəbul etdi. Lisenziyanın qüvvəsinin dayandırılması o demək deyil ki, bu şirkətlər öz fəaliyyətini tamamilə dayandırır.

Əvvəla, Maliyyə Nazirliyinin qərarı onlara yeni sığorta müqavilələri bağlamağa imkan vermir. Mövcud müqavilələrə gəldikdə isə, onlar müqavilələrin qüvvə müddətinin bitməsinə qədər müqavilələr üzrə öhdəlik daşmalıdır.

İkincisi, Azərbaycan qanunvericiliyi nizamnamə kapitalının tələb oluna məbləğə qədər artırıldığı təqdirdə bu sığorta şirkətlərinin lisenziyasının qüvvəsinə bərpa etməyə imkan verir. Onların bunu vaxtında edə biləcəklərinə inanmaq çox çətin, üstəlik 1 yanvar 2014-cü il tarixinə qədər sığorta şirkətlərinin nizamnamə kapitalı artıq 5,0 mln manat təşkil etməli idi. Belə şirkətlər üçün yalnız bir çıxış yolu – birləşmək görünür.

Nizamnamə kapitalına minimum tələblərin artırılması sığortaçıların maliyyə dayanıqlığının yaxşılaşdırılmasına yönəlmişdir, lisenziya qüvvəsi dayandırılan sığorta şirkətləri yerli sığorta bazarında nəzərə cərpacaq rol oynamırdı. Buna görə də belə hərəkətlər sığorta şirkətlərinin sayının azalmasına yönəlmiş süni metod hesab edilməməlidir.

İkinci mərhələ sığorta şirkətlərinin sayının azalmasına gətirib çıxardı.

1 yanvar 2015-ci ilə qədər fəaliyyət göstərən ümumi sığorta şirkətləri üçün nizamnamə kapitalı 5,5 mln manat təşkil etməli idi (məcmu kapitalı müvafiq olaraq 5 mln ABŞ dolları) və o qədər də çox olmayan sığorta xidmətlərinin sayı proqnozlara əsasən 27 yaxın təşkil etməli idi.

Azərbaycan Maliyyə Nazirliyi yanında dövlət sığorta nəzarəti üzrə xidmət sığorta bazarını tənzimləmək və sığorta şirkətlərinin fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirmək səlahiyyətinə malikdir, bazarın stabilləşdirilməsi, vicdanlı rəqabətin taradılması üzrə tədbirlər görməyə davam edir. Belə ki, 2008-ci ilin birinci yarısı ərzində qanunvericilik bazasının təkmilləşməsi, zəif, aşağı kapitallaşdırılmış

şirkətlər hesabına sığorta təşkilatlarının sayının azalması, fəaliyyət göstərən şirkətlərin kapitallaşmasının artırılması, onların aktivlərinin keyfiyyətinin artırılması üzrə iş aparılırdı.

Belə ki, əgər 2005-cii ildə fəaliyyət göstərən şirkətlərin sayı 30 idisə, 2014-cü ildə onların sayı 27 qədər azaldı. Onlardan 3 xarici kapitalın iştirakı ilə, onların Azərbaycan sığorta şirkətlərinə tələblərin artması ilə əlaqədar qaldırılan ajiotajına baxmayaraq, sığorta bazarının inkişafı öz yolu ilə gedir. Maliyyə Nazirliyi yanında dövlət sığorta nəzarəti üzrə xidmət Azərbaycan Beynəlxalq bankının və “Azərbaycan Most - bankının” (indiki Bank Standart) aktivlərinin birləşdirilməsi yolu ilə yaradılan Beynəlxalq sığorta şirkəti (BSS) adlanan Azərbaycan – Rusiya sığorta şirkətinin yaradılması haqqında elan etdi, o bütün proqnozlara əsasən təcrübəsin görə olamasa da, öz kapitalına görə sığorta bazarında ən güclü olmalı idi, onun nizamnamə kapitalı 5 mln ABŞ dollarına bərabər olmalı idi. Deməli, bu sığorta şirkəti əvvəldən öz üzərinə artıq bazarda işləyən digər sığortaçılar nisbətən daha çox risk götürmək imkanı alır.

Bu gün sığorta Azərbaycan iqtisadiyyatının qeyri - neft sektorunun ən sürətlə artan sahələrindən biridir.

Son illər ərzində ölkənin sığorta bazarında onun inkişafına kömək edən ciddi islahatlar aparılmışdır. Lakin 2014-cü ilin martın sonunda Azərbaycan Mərkəzi Bankı tərəfindən təsdiq edilmiş kredit risklərinin tənzimlənməsi qaydaları ona gətirib çıxardı ki, avtomobil sığorta polislərinin satışının böyük hissəsini təmin edən avtomobil kreditlərinin verilməsi faktiki olaraq dayandırıldı. Lakin bu müvəqqəti hal idi. Beləliklə, sığorta bazarının gözlənilən 20 % artımı əvəzinə ilin yekunlarına görə ekspertlər onun beş – səkkiz faiz artmasını proqnozlaşdırırlar. Cari ildə bazarın əsas hadisəsini qeyd edək. Azərbaycan Maliyyə Nazirliyi ilin əvvəlində sığortaçılar və təkrar sığortaçılar üçün məcmu kapitalının minimum məbləğinə yeni tələbləri təsdiq etdi. Non – life növləri üzrə işləyən sığorta şirkətlərinin kapitalına tələblər beş milyon manat səviyyəsində qaldı. Belə

səviyyədə həyat sığortasına aid olmayan növlərlə məşğull olan yeni sığorta şirkətinin minimum məbləği yaradılmalı idi.

Həyat sığortası üzrə şirkətlərin kapitalına tələblər 2017-ci ilin bir yanvarına mərhələli şəkildə ikiqat artacaq, indiki 5 milyondan 10 milyon manata qədər.

2015-ci ilin bir yanvarına Azərbaycanın life - şirkətlərinin məcmu kapitalının minimum məbləği 6,5 mln manat, 2016-cı ilin bir yanvarından səkkiz milyon manat, 2017-ci ilin bir yanvarından 10 milyon manat təşkil etməli idi. Belə səviyyədə (10 milyon manat) yeni life - şirkətinin məcmu kapitalının minimum məbləği yaradılmalı idi.

Maliyyə Nazirliyi təkrar sığorta şirkətlərinin məcmu kapitalının minimum məbləyinə də tələbləri ikiqat artırmışdır, indiki 10 milyondan 20 milyon manata qədər. Müvafiq olaraq, təkrar sığorta fəaliyyətinə lisenziya almaq istəyən sığorta şirkətinin kapitalı 2015-cü ilin bir martından sığortaçılar üçün minimum tələbləri 2,5 milyon manat, 2017-ci ilin bir yanvarından beş milyon manat artır. [<http://www.sigorta.maliyye.gov.az/>]

Sığorta qanunvericiliyinin tələblərinə müvafiq olaraq fəaliyyətdə qüsurların aradan qaldırılması üçün sığorta şirkətlərinə altı aylıq müddət verilir.

Azərbaycanın sığorta xidmətləri bazarı üzrə növbəti aralıq statistik məlumatlar bu dəfə xüsusi maraq kəsb edir, çünki cari ildə fəaliyyətdə olan sığorta proqramları sırasında yeni və çox perspektivli məhsul meydana gəldi. Söhbət işçilərin istehsalatda bədbəxt hadisələrdən və peşə xəstəliklərindən icbari sığortası haqqında gedir. Yeni icbari məhsulun iqtisadiyyatda məşğul olan bütün vətəndaşları istisnasız olaraq əhatə etməli olduğu faktı sığorta şirkətlərinin (SŞ) bazarda iştirak sahəsini əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirir. Bu da öz növbəsində, bütünlükdə sığortanın gələcəkdə irəliləməsinə ümid etməyə əsas verir. Qeyd edək ki, hələ yalnız o barədə danışmaq lazım gəlir ki, bütün işəgötürənlər prosesə qoşulmuşlar, lakin ilk dəfə artıq nəticələr alınmışdır və cari ildə bazar iştirakçıları

tərəfindən toplanan sığorta mükafatlarının həcmnin əhəmiyyətli dərəcədə artmasını proqnozlaşdırmaq olar. [<http://isb.az/dasinmaz-emlak-in-cbari-sigortasi/>]

Şəkil 2. Sığorta bazarının inkişafı göstəricisi

Mənbə: (Azərbaycan Sığortaçıları Assosiasiyası)

İcbari sığortanın əsas məqsədi iş qəzaları və xəstəliklər nəticəsində müvəqqəti və ya daimi iş qabiliyyətinin itirilməsi nəticəsində baş verən zərərin ödənilməsinə yönəlmiş tədbirlərdən başqa, işçilərin və digər benefisiarların maraqlarını qorumaqdır. İşçi qəzaları və xəstəlikləri nəticəsində işçinin ölümü halında kompensasiya işəgötürənin ailə üzvlərinə (qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda) ödənilir. İcbari sığortanın digər məqsədi sığorta şirkətlərinin iş yerlərində əməyin mühafizəsi tələblərinə cavab verməsini təmin etməkdir. Sığorta şirkəti ədalətli və əlverişli iş şəraitinin yaradılmasına yardım edən iş sağlamlığı və təhlükəsizliyi qaydalarının tətbiqinə bilvasitə nəzarət edir. (İcbari sığorta haqqında qanun 2011)

İcbari sığorta fiziki şəxslərin istehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından sığortalayır. Bu

sığorta növü əhəmiyyətli hesab olunan sahələrdə çalışan şəxslərə dəyəcək maddi və fiziki zərərlərlə bağlı risklərin azaldılması üçün nəzərdə tutulan sığorta növüdür. Bu sığorta ilə bağlı şərtlər də qanunvericilikdə müəyyən edilib.

İcbari sığortanın aşağıdakı növləri var:

1. Daşınmaz əmlakın icbari sığortası
2. Avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası
3. Daşınmaz əmlakın istismarı ilə bağlı mülki məsuliyyətinin icbari sığortası

4. Sərnişinlərin icbari fərdi qəza sığortası

(<https://www.slideshare.net/TahirQenberov/sorta-ii-slayd>, tarixsiz)

5. İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta (<https://www.dyp.gov.az/index.php/?/az/content/221>, tarixsiz)

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2016-cı il 4 aprel tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş "İş qəzaları və xəstəliklər nəticəsində yaranan əmək fəaliyyətinin xüsusiyyətləri ilə əlaqədar peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsinə görə icbari sığortası olan işçilərin kateqoriyalaşdırılması Qaydaları"na əsasən iş qəzaları və xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsinə qarşı icbari sığortası olan işçilər əmək funksiyalarının xarakterinə görə aşağıdakı kimi təsnif edilir: (İcbari sığorta haqqında qanun 2011)

- İşçilər - istehsalda (əmtəə), xidmətin həyata keçirilməsi, yüklərin daşınması, təmizlənməsi, saxlanması, təhlükəsizliyi və bu cür təbiətin digər fəaliyyət növləri ilə birbaşa məşğul olan işçilər;
- Xidmətçilər - administratorlara, mütəxəssislərə və texniki icraçılara ilə bağlı işlərin və xidmətlərin həyata keçirilməsi ilə məşğul olan işçilər;
- Menecerlər - direktor və onun müavinləri, o cümlədən bir təşkilatın və onun şöbələrinin mütəxəssisləri;

- Mütəxəssislər - texniki mühəndis, hüquqşünas, sosioloq, iqtisadçı və digər vəzifələr üzrə əmək funksiyasını yerinə yetirən işçilər;

- dövlət qulluğunda inzibati vəzifə tutmuş dövlət qulluqçuları; (<http://muhaz.org/tesdiq-edilmisdir-istehsalatda-bedbext-hadiseler-ve-pese-xeste-v2.html>, tarixsiz)

- Texniki icraçılar - sənədlərin hazırlanmasında və sənədləşdirilməsində iştirak edən məsul şəxslər, katiblər, surətçıxaranlar, arxiv heyəti, agentlər və digər işçilər; dövlət qulluğunda köməkçi vəzifəsini tutan dövlət qulluqçuları. (İcbari sığorta haqqında qanun 2011)

Bədbəxt hadisədən icbari sığorta sosial sığortanın əsas elementlərindən biridir və istehsalat zədələnmələri və peşəkar xəstəliklər riskini təmin edir. Fəaliyyəti iş yerində və ya iş zamanı baş verən bədbəxt hadisələrin nəticəsi ilə məhdudlaşır. Bədbəxt hadisələrdən sığortanın əsas xüsusiyyətindən biri odur ki, sığorta haqqını tam ölçüyə uyğun olaraq sahibkar özü ödəməlidir. Bu sığorta növü adətən bütün muzzdlu fəhlələr, bağça yaşlı uşaqlar, fermerlər və kənd təsərrüfatında işləməkdə olan şəxslərə aiddir. (İcbari sığorta haqqında qanun 2011)

Bu sığorta növü demək olar ki, dünyanın hər yerində fəaliyyət göstərir. Vətəndaşların sosial müdafiəsinin yüksəlməsinə şərait yadır.

Sığorta praktikasında bu sığorta növü əhəmiyyətli yer tutur. Sığorta etdirən şəxs sahibkar, sığortalanan şəxs isə muzzdlu əməyin nümayəndəsidir. Sığorta hadisəsi zamanı sığorta təminatı bu kimi zəmanətləri göstərir:

- İş qabiliyyətinin müvəqqəti itməsi ilə əlaqəli olaraq, əmək haqqının 100% məbləğə uyğun ödənilən müavinət;
- Birdəfəlik sığortanın ödənməsi;
- əlillik vaxtı sığortalanmış şəxsə və ailə başçısının vəfatı ilə əlaqəli onun ailə üzvünə ödənilən aylıq sığorta;

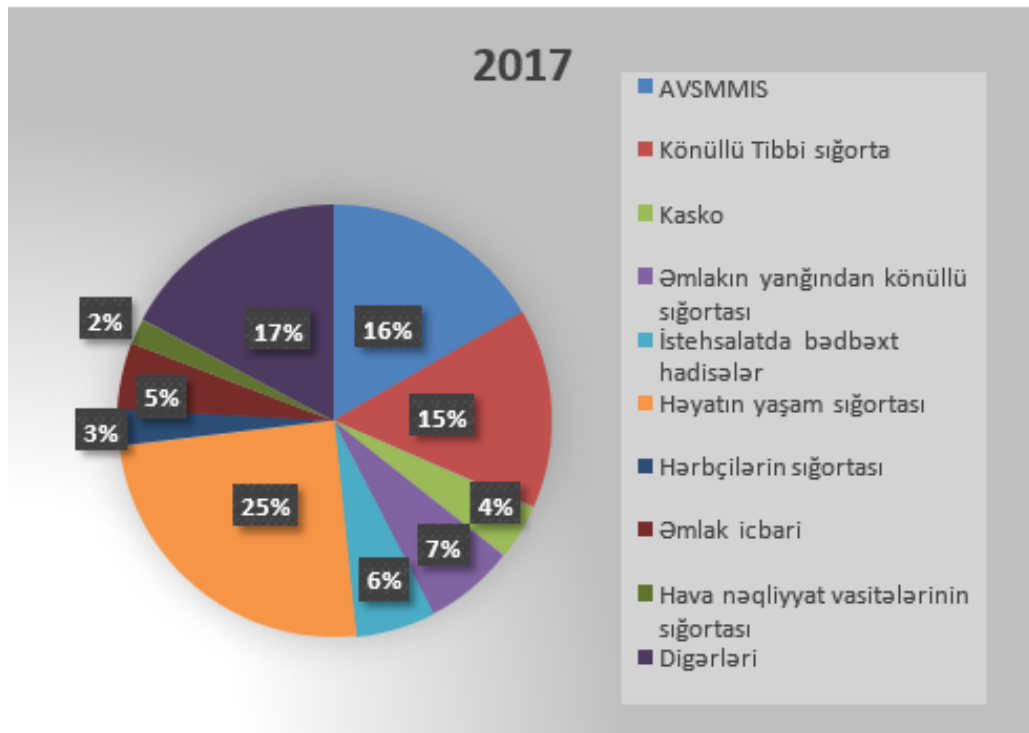
- tibbi yardım, dərman vasitələri, şəxsi qulluq və s. ilə əlaqəli əlavə xərcin ödənməsi.

Son zamanlar dövlət sığorta kampaniyalarının icbari sığortanı təmin etmək məqsədi ilə dövlətin unitar müəssisəsi yaradılmışdır. Bunun əsas səbəbi dövlət büdcə vəsaitinin kommersiya sığorta kompaniyalarına cəlb olunmasının icra hakimiyyəti orqanında ciddi müqavimət ilə qarşılaşmasıyla bağlıdır.

Dövlətin şəxsi sığortası, bədbəxt hadisənin icbari sığortasına səbəb olan riskləri təmin edir: xidməti borcu həyata keçirən vaxt sığortalanmış şəxsin zədələnməsi, şikəstlik, bədən xəsarəti almağı nəticəsində əmək qabiliyyətini itirmə və ya vəfat etməsini. (İcbari sığorta haqqında qanun 2011)

Azərbaycanın sığorta bazarında İcbari məhsulların payına toplanan mükafatların yalnız 26,933 mln manatı və SŞ tərəfindən həyata keçirilən ödənişlərin 3,652 mln manatı düşür. Könüllü növlər üzrə dövriyyənin əsasını əmlak sığortası (10,499 mln manat ödəniş zamanı 39,068 mln manat mükafat) və şəxsi sığorta təşkil edirdi (19,106 mln manat və 7,965 mln manat müvafiq olaraq).

Şəkil 3. 2017-ci ildə sığorta növlərinin inkişafı (faizlə)

Mənbə: (Azərbaycan Sığortaçıları Assosiasiyası)

İcbari sığorta məhsulları üzrə yığım göstəricisi əvvəlki ilə nisbətən xeyli artaraq, 130, 155 mln manat təşkil etmişdir.

Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, keçən ilin yanvar – may aylarında ixtisaslaşdırılmış şirkətlər bədbəxt hadisələrdən və peşə xəstəliklərindən icbari sığorta bazarının potensial həcmindən 13,81 % mənimsəməyə nail oldular. Dövlət sığorta nəzarəti Xidmətinin məlumatlarına əsasən, icbari sığortanın bu növü üzrə mükafatların ümumi həcmi ilin ilk beş ayının yekunlarına görə 11,941 mln manat təşkil edirdi (və ya icbari sığorta növləri üzrə ümumi daxil olmalardan yarısından bir qədər az). Həmçinin ilk dəfə sığorta xidmətlərinin bu növü üzrə 12,590 mln manat məbləğində ödənişlər həyata keçirildi (bildirilir ki, yol – nəqliyyat hadisəsi nəticəsində Bakı qida sənayesi müəssisələrinin birinin sürücüsü həlak olmuşdu). Ödəniş “Atəsgah Həyat” şirkəti tərəfindən həyata keçirilmişdi. Qeyd edək ki, sığorta sahəsində əmək qabiliyyətinin itirilməsindən sığorta sahəsində Azərbaycan bazarında daha iki şirkət fəaliyyət göstərir - PASHA Həyat və Qala Həyat. Əvvəllər bu növ üzrə bazarın potensial həcmi hər il 30 – 40 mln manatla ölçülürdü, indi isə daxil olan hesabatlar əsasında proqnoz rəqəminin artmasını ehtimal etmək olar. Həmçinin qeyd edilir ki, Azərbaycan SŞ əmək qabiliyyətinin itirilməsindən icbari sığorta üzrə mükafatları cari ilin dörd ayı ərzində analoji rəqəmlərdən 37,12% artıqdır. [<http://isb.az/dasinmaz-emlakin-icbari-sigortasi/>]

2.2. Daşınmaz əmlakın icbari sığorta sahəsində mövcud problemlərin təhlili

Ümumi götürəndə, Azərbaycanın maliyyə sistemində zəif inkişaf edən sahələrdən biri də sığortadır. Sığorta bazarının həcmi ÜDM-nin təxminən 0,6%-ni təşkil edir. Amma inkişaf etmiş ölkələrdə bu göstəricilər 20%-dən çoxdur. Ölkəmizdə sığorta sisteminin zəif inkişaf etməsinin səbəbi bir tərəfdən əhəlinin məlumatlılıq səviyyəsi həddinin aşağı olması, digər bir tərəfdən sığorta şirkətlərinin bir sıra hallarda öz öhdəliklərindən boyun qaçırmaq cəhdləri ilə

əlaqədardır. Ötən il Azərbaycanda sığorta bazarının həcmi 343 milyon manat təşkil edib. Bunun təxminən 37%-i icbari sığorta bazarının payına düşüb. Halbuki bu göstərici 2011-ci ildə 24%, 2010-cu ildə isə 20% olub. 2011-ci ildə “İcbari sığortalar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun qüvvəyə minməsi sığorta bazarının həcmnin, o cümlədən icbari sığortanın payının artmasına gətirib çıxarıb. Əmlakın sığortası üzrə yığım son 2 ildə 46% artıb. Bu mənbədən yığım 2010-cu ildə 81,6 milyon manat olduğu halda 2012-ci ildə 118,7 milyon manata kimi yüksəlib.

Cədvəl 3. Daşınmaz əmlakın icbari sığortasının SWOT təhlili

Daşınmaz əmlakın icbari sığortası	
SWOT təhlili	
Güclü tərəfləri	Zəif tərəfləri
<ul style="list-style-type: none"> •Aşağı zərərli sığorta növüdür •Təminatın əhatə dairəsinin genişidir •İcbari sığorta məhsuludur •Qeyri-yaşayış obyektləri üzrə yüksək sığorta haqları mövcuddur •Fiziki şəxslər üçün əlverişli sığorta haqqı müəyyən edilmişdir 	<ul style="list-style-type: none"> Nəzarət və təsir mexanizmi yoxdur • Qiymətləndirmə mexanizmi mövcud deyildir • Elektron satış imkanı yoxdur • Azadolma məbləğində bölgü yoxdur • Ünvanların vahid indeksləşdirilməsi və identifikasiyası aparılmamışdır • Bu növ üzrə cəmiyyətin maariflənmə səviyyəsi aşağıdır • Qismən sığortanın tətbiqi mümkün deyildir • Risk kateqoriyaları düzgün seçilmir və bununla bağlı nəzarət yoxdur • Qismən sığortanın tətbiqi mümkün olmamasına baxmayaraq, təkrarsığortaçılar tərəfindən tətbiq olunur • Sığorta haqqından asılı olaraq sığortalı tərəfindən ödənişlərin hissəvi həyata keçirilməsi mümkün deyildir • Qeyri-qanuni yüksək komissiyalar verilir • Sığortaya, sığorta fəaliyyətinə və sığortaçıya inamsızlıq vardır • Sığorta fəaliyyətinin iştirakçıları tərəfindən (sığortalı, sığorta olunan, faydalanan şəxs, sığorta vasitəçisi və s.) sığorta dələduzluğuna cəhd edilir.
<p>İmkanları:</p> <ul style="list-style-type: none"> •Bazarın böyük potensialı vardır 	
<p>Təhlükələr:</p> <ul style="list-style-type: none"> •Böyük zərərlərə səbəb olan qəfil fəlakətlər baş verə bilər •Dələduzluq halları arta bilər 	

Mənbə: (Azərbaycan Sığortaçıları Assosiasiyası)

2012-ci ilə qədər vətəndaşlara məxsus evlərin sığortalanması yalnız könüllü formada həyata keçirilib. Sonradan müvafiq qanunun qəbulu əmlakın icbari sığortasını nəzərdə tutub. Qanunvericiliyə əsasən, DƏİS daşınmaz əmlakın yanğın və yaxud digər hadisələr nəticəsində zədələnməsi və məhv olması, yaxud hər hansı

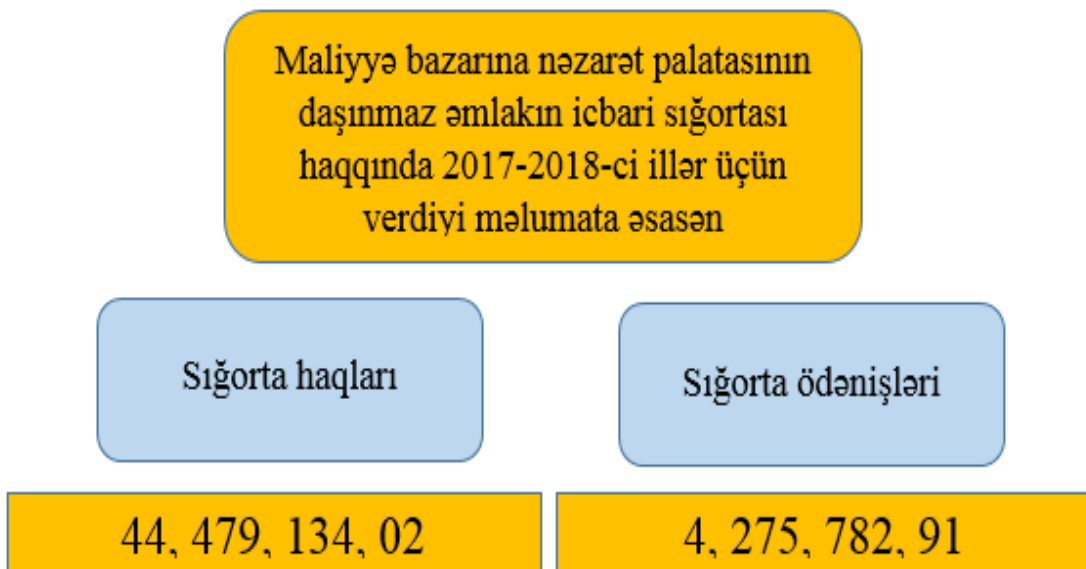
bir formada itkisi ilə əlaqəli dəyən zərərin əvəzinin ödənilməsi məqsədilə tətbiq edilir. (<https://benefisiar.org/xeberler/6706/sahibkarlar.html>, tarixsiz)

DƏİS üzrə sığorta haqlarının məbləği əmlakın təyinatı və xüsusiyyətindən asılı şəkildə faiz dərəcəsilə ifadə edilən tariflərin sığorta məbləğlərinə tətbiq edilməsi ilə müəyyən edilir: “Daşınmaz əmlakın icbari sığortası üzrə sığorta tarifləri Maliyyə Nazirliyinin 6 dekabr 2011-ci il tarixli, Q-01 sayılı Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Daşınmaz əmlakın icbari sığortası üzrə sığorta tariflərinin müəyyənləşdirilməsi” Qaydası əsasında hesablanır. (<https://www.dyp.gov.az/index.php/?az/content/221>, tarixsiz)

Qaydaya görə, yaşayış evləri və mənzillər üçün sığorta tarifi 0,2 % müəyyən edilir. Yaşayış evlərinə yerləşdiyi məkana uyğun olaraq differensial sığorta məbləği tətbiq edilir.

Bakı şəhərində yerləşən evlər üçün bu məbləğ 25 min manat təşkil edir. Sumqayıt və Naxçıvan şəhərlərində yerləşmiş evlər üzrə sığorta məbləği 20 min manatdır. Digər yaşayış məntəqələrində yerləşmiş daşınmaz əmlak üzrə sığorta məbləği isə 15 min manata bərabərdir.

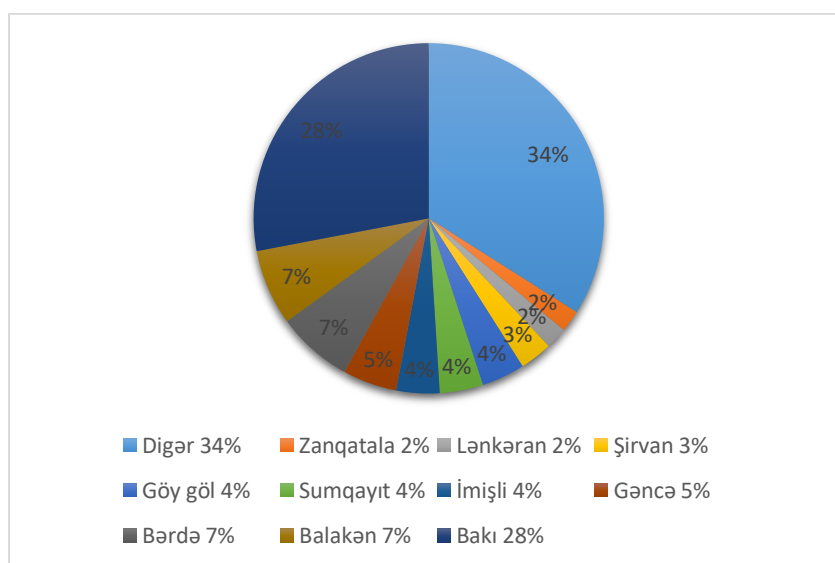
Şəkil 4. 2017-2018-ci illər üçün DƏİS üzrə göstəricilər

Mənbə: (<http://isb.az/dasinmaz-emlakin-icbari-sigortasi/2018>,)

DƏİS müqavilələrinin 71,04%-i yaşayış evləri və mənzillər, 0,52%-i inzibati binalar, 28,44%-i digər daşınmaz əmlakla əlaqəli olmuşdur. İcbari şəkildə sığorta olunmuş yaşayış evləri və mənzillərinin rayonlara görə bölgüsü aşağıda verilmiş formada olmuşdur:

Şəkil 5. Sığortalanmış yaşayış evləri və mənzillərin rayonlar üzrə bölgüsü

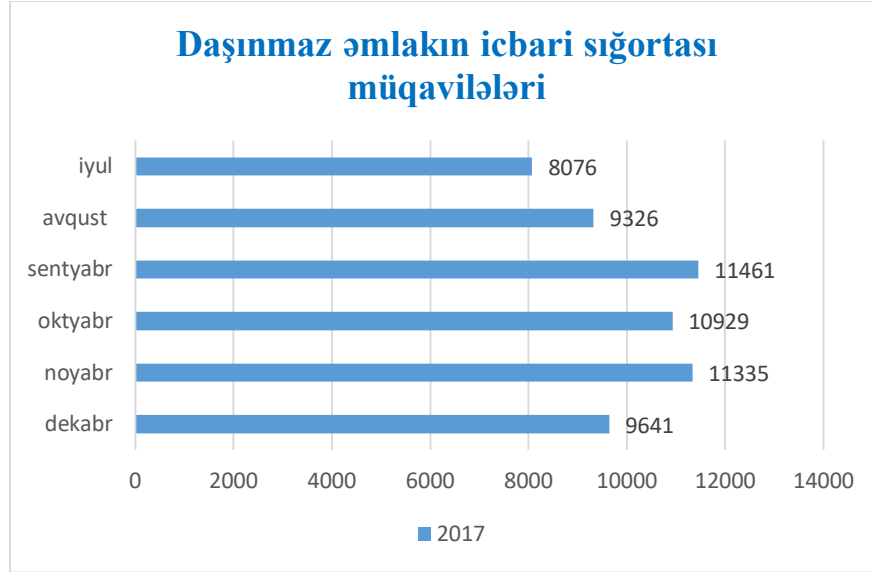

Mənbə: (<http://isb.az/dasinmaz-emplakin-icbari-sigortasi/>, 2017)

İcbari Sığorta Bürosunun 2017-ci ilin II yarım illiyində daşınmaz əmlakın icbari sığortası üzrə verdiyi məlumatlara əsasən bu sahədə bağlanmış müqavilələrin sayı iyul ayında 8 076, avqust ayında 9 326, sentyabr ayında 11 461, oktyabr ayında 10 929, noyabr ayında 11 335, dekabr ayında isə 9 641 olmuşdur.

Bu göstəriciləri aydın şəkildə aşağıdakı diaqramda göstərmək olar: (<http://banco.az/az/news/dasinmaz-emplakin-icbari-sigortasi-uzre-muqavileler-ve-sigorta-haqlarinin-meblegi>, n.d.)

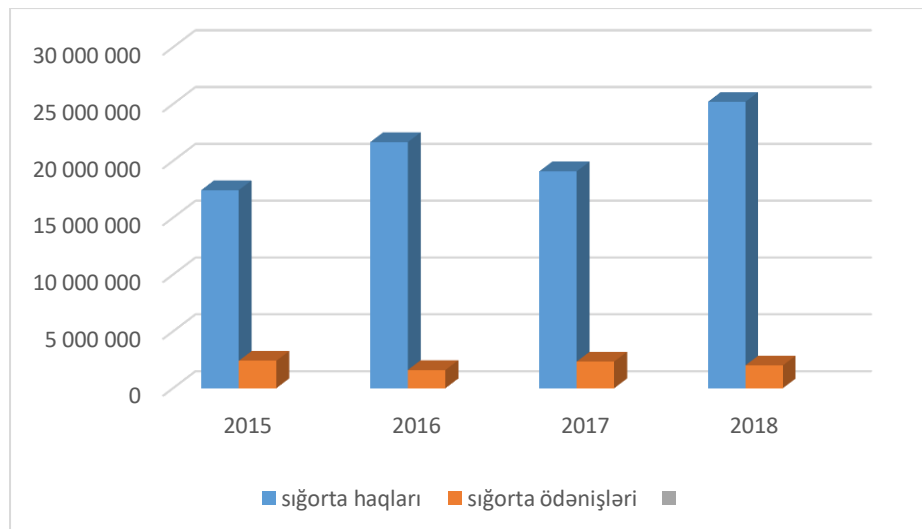
Şəkil 6. 2017-ci il II yarım illiyində daşınmaz əmlakın icbari sığortası müqavilələri (ədəd)

Mənbə: (<http://isb.az/dasinmaz-emplakin-icbari-sigortasi/>, 2017)

Daşınmaz əmlakın icbari sığortasının sığorta haqları və sığorta ödənişlərinin illər üzrə müqayisəsini verdikdə görürük ki, 2015-ci il statistik məlumatlarına görə: sığorta haqları 17 429 342,22 manat, sığorta ödənişləri 2 414 847,63 manat; 2016-cı ilə görə sığorta haqları 21 653 515,21 manat, sığorta ödənişləri 1 606 366,95 manat; 2017-ci il statistik məlumatlara görə sığorta haqları 19 079 485,08 manat, sığorta ödənişləri 2 353 539,09 manat; 2018-ci il məlumatlarına əsasən isə sığorta haqları 25 196 900,05 manat, sığorta ödənişləri 2 006 841,08 manat miqdarında olmuşdur.

Şəkil 7. Daşınmaz əmlakın icbari sığortasının 2017-2018-ci illər üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişlərinin müqayisəsi (mln.manatla)

Mənbə: (<http://isb.az/dasinmaz-emlakin-icbari-sigortasi/>, 2018)
(<http://isb.az/dasinmaz-emlakin-icbari-sigortasi/>, 2017)

Ünvanlı dövlət sosial yardım alma hüququna malik olmuş aztəminatlı ailələrə məxsus olan evlərin sığorta haqları dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına ödənilir. Sığorta bazarının, o cümlədən əmlak sığortasının inkişaf etməməsinin bir sıra obyektiv və subyektiv səbəbləri var. Əvvəla, insanların bu sahədə məlumatlılığı aşağıdır. [<http://isb.az/dasinmaz-emlakin-icbari-sigortasi/>]

İSB bəyan edib ki, 2017-ci ildə Azərbaycanda daşınmaz əmlakın icbari sığortasına dair 101 843 müqavilə bağlanılıb və 26 562 158 manat sığorta yığımı olub.

Cədvəl 4. 2017-ci ildə Daşınmaz əmlakın icbari sığortasına dair bağlanmış müqavilələrin statistik göstəriciləri

Daşınmaz əmlakın icbari sığortası		
Hesabat dövrü	Müqavilələrin sayı	Sığorta haqları (manatla)
Yanvar	7 535	2 557 636
Fevral	6 329	1 265 386
Mart	5 588	1 861 363
Aprel	8 043	1 373 234
May	6 544	2 384 470
İyun	7 036	2 808 636
İyul	8 076	1 282 916
Avqust	9 326	2 080 459
Sentyabr	11 461	2 488 303
Oktyabr	10 929	2 207 063
Noyabr	11 335	3 397 625
Dekabr	9 641	2 855 067
Cəmi	101 843	26 562 158

Mənbə: (<http://isb.az/dasinmaz-emlakin-icbari-sigortasi/>, 2017)

MBNP-nin açıqladığı statistikada isə bu göstərici 1 366 223 manat çox - 27 928 381 manat göstərilir. 20

2018-ci ildə 108 444 sayda daşınmaz əmlakın icbari sığortası sahəsində müqavilə bağlanmışdır. Həmin müqavilələrə əsasən daxil olan sığorta haqlarının miqdarı 25,2 milyona yaxın olub.

2017-ci il ilə müqayisə zamanı bu icbari sığorta haqlarının məbləğində 17,97% faiz artım müşahidə edilmişdir.

Şəkil 8. 2018-ci ildə DƏİS üzrə sığorta şirkətlərinə daxil olan sığorta haqları və ödənişləri

Mənbə: (https://www.stat.gov.az/source/finance/az/bul/Sigorta_yan-mart2018.pdf, 2018)

Yaşayış evləri və mənzillər istisna olunmaqla, digər DƏİS üzrə sığorta tarifləri aşağıda verilmiş düsturla hesablanır:

$$ST = H\Theta \times (1 - G\Theta)$$

burada: (<https://www.fimsa.az/assets/upload/files/hq30.pdf>, 2011)

ST – faiz dərəcəsilə ifadə olunmuş sığorta tarifi;

GΘ – azadolma və sığorta məbləğindən asılı olaraq qanunla müəyyən edilən müvafiq güzəşt əmsalı

HΘ – qanunla müəyyən edilən müvafiq hesablama əmsalı

Sığorta tarifiinin müəyyən edilməsi məqsədi ilə azadolma və sığorta məbləğindən asılı olaraq güzəşt əmsalı aşağıda verilmiş cədvəl əsasında müəyyən edilir: (<https://www.fimsa.az/assets/upload/files/hq30.pdf>, 2011)

Cədvəl 5. Azadolma məbləğindən və sığorta məbləğindən asılı olaraq güzəşt əmsalı

<i>Sığorta məbləği (min manat)</i>									
Azadolma məbləği (manat)	100-ə qədər	100-250	250-500	500-1000	1000-2500	2500-5000	5000-10000	10000-15000	15000-ə qədər
50-99	0,010								
100-149	0,011	0,011							
150-199	0,013	0,013	0,013						
200-249	0,018	0,018	0,17						
250-499	0,024	0,024	0,023						
500-999	0,031	0,031	0,030	0,030					
1000-1499	0,052	0,051	0,051	0,050	0,050				
1500-1999	0,070	0,069	0,069	0,068	0,068	0,067			
2000-2499	0,089	0,088	0,086	0,084	0,082	0,080	0,071		
2500-4999	0,105	0,103	0,101	0,098	0,095	0,091	0,080		
5000-9999		0,165	0,157	0,148	0,138	0,122	0,108	0,089	0,080
10000-24900			0,221	0,213	0,193	0,167	0,136	0,122	0,110
25000-49999				0,315	0,250	0,218	0,194	0,167	0,150
50000-99999					0,304	0,265	0,241	0,220	0,203
100000 və ya daha yuxarı						0,334	0,293	0,275	0,257

Mənbə: (<https://www.fimsa.az/assets/upload/files/hq30.pdf>, 2017)

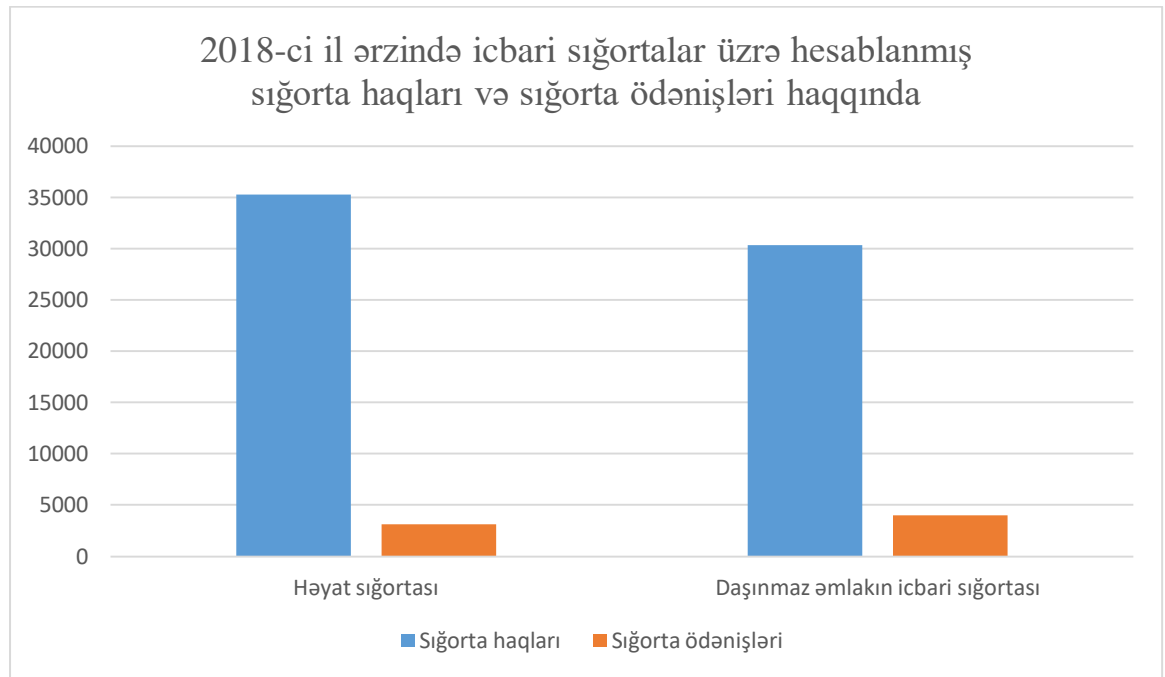
Əhalinin sığorta biliyinin az olması onlara sığortanın verdiyi üstünlüyü müəyyənləşdirməyə imkan vermir. İkincisi, əhalinin sosial vəziyyətinin aşağı olması da sığortanın inkişafına mane olan amillərdəndir. Üçüncüsü, sığorta şirkətlərinə olan inamsızlıqdır. Bir sıra hallarda sığorta şirkətlərinin işini düzgün qurmaması, öhdəliklərini tam yerinə yetirməmələri onlara qarşı inamsızlıq yaradır ki, bu da onların xidmətindən imtinaya səbəb olur. Qanunvericilik daşınmaz əmlakın icbari sığortasını nəzərdə tutsa da, icbari sığortanın tətbiqi hələ də gözlənilən nəticəni vermir. Bunun əsas səbəbi “İcbari sığortalar haqqında” Qanunun lazımi qaydada tətbiq edilməməsi və daşınmaz əmlakın dövlət qeydiyyatında mövcud olan problemlərin həllini tapa bilməməsidir. Qanuna görə, dövlət qurumları və bələdiyyələr tərəfindən sökülməsi nəzərdə tutulan, tikintisi başa çatmayan, qəzalılıq vəziyyətdə olan və icazə verilməyən yerlərdə inşa edilmiş daşınmaz əmlaklar icbari sığortaya cəlb olunmur. Təsəvvür edin ki, hazırda yüz minlərlə evin sənədi yoxdur. Bu evlərin bir hissəsi tikintisi başa çatmayan hesab olunur. Xüsusilə də MTK-lar tərəfindən tikilən və təhvil verilməyən binalar kifayət qədər çoxdur. Həmin evlər icbari sığortadan kənar qalır. Evlərin bir hissəsi icazə verilməyən yerlərdə inşa edildiyindən belə evlər də qanunun tətbiq dairəsinə düşməzlər. Bunun üzərinə saylarının az olmasına rəğmən, sökülməsi nəzərdə tutulan və qəzalılıq vəziyyətdə olan evləri də gəlsək, bu halda böyük həcmdə evlərin sığortadan kənar qaldığının şahidi olarıq”. Digər çatışmazlıq sığortalanan evin dəyəri ilə bağlıdır. Çünki mövcud qanunvericiliyə əsasən, bahalı evlə ucuz evlər arasında fərq qoyulmur: “Belə çıxır ki, məsələn, Bakı şəhərində sığorta hadisəsi baş vermiş 100 min manatlıq ev üçün ən yaxşı halda 25 min manat sığorta məbləği ödəniləcək. Bazar dəyərləri arasında ən azı 10 dəfə fərq olan evlərə eyni sığorta haqqının tətbiqi ədalət prinsipini pozmaqla yanaşı, dəymiş zərərin əvəzinin tələb olunan həddə ödənilməsini məhdudlaşdırır. Belə çıxır ki, bahalı ev sakinləri əlavə olaraq könüllü şəkildə evlərini sığortalamalıdır”. Əksər ölkələrdə evlərin icbari sığortası geniş yayılmayıb: “Evlərin icbari sığortası, əsasən ipoteka kreditləşməsi zamanı tətbiq edilir. Dünya təcrübəsində icbari sığortanın tətbiqinin dəqiq meyarları

mövcuddür. İcbari sığorta o zaman tətbiq edilir ki, sığorta şirkətləri az rentabelli olması səbəbindən konkret riskləri sığortalamaqda maraqlı deyillər, sığortanın dəyəri çox bahadır, sığorta şirkətləri sığortalanması nəzərdə tutuluan risklərin ağırlığını düzgün qiymətləndirmir”.

Ölkəmizdə əmlak sığortasının icbari şəkildə olmasına baxmayaraq, bu sahə olduq qədər zəif inkişaf edib. Çünki, bu sahədə cəza tətbiqi nisbətən zəifdir.

2018-ci ilin statistik məlumatlarına əsasən həyat sığortası və daşınmaz əmlakın icbari sığortasının sığorta haqları və sığorta ödənişlərinin müqayisəsini diaqram əsasında göstərək:

Şəkil 9. 2018-ci il üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişləri

Mənbə: (<http://isb.az/dasinmaz-emlakin-icbari-sigortasi/>, 2018)

Gördüyümüz kimi həyat sığortasının sığorta haqları və sığorta ödənişləri daşınmaz əmlakın icbari sığortasının sığorta haqları və sığorta ödənişlərindən xeyli yüksəkdir.

Təəssüflər olsun ki, ölkədə əmlak sığortası ilə əlaqədar məsələlərə bir qədər soyuq yanaşılır. Lakin İnzibati Xətalar Məcəlləsində konkret normalar təyin edilib. Qanuna görə əmlakını sığorta etdirməyən şəxslər mütləq cəzalandırılır. Amma bu qaydalar ölü qayda olaraq qalır. Əmlakın icbari sığortasının insanlar arasında geniş

yayılmamasının səbəblərindən biri də sığorta bazarında daha az paya malik olmağıdır. Fikrimcə, məsələnin həlli üçün aidiyyəti qurumlar inzibati qaydalardan istifadə etməklə cərimələrin miqdarını artırmalıdır. Yalnız bundan sonra əhalini əmlak sığortasına cəlb etmək olar.

Daşınmaz əmlakın icbari sığortası sahəsində problemlərdən biri odur ki, daşınmaz əmlakın icbari sığortası və daşınmaz əmlakın istismarı ilə bağlı mülki məsuliyyətin icbari sığortası növü üzrə qanunvericilikdə cərimə mexanizmi olsa da, bu mexanizmin tətbiqi üzrə səlahiyyətli dövlət orqanı müəyyən edilmədiyindən hal-hazırda tətbiq edilmir. Məsələnin həlli yolu olaraq təklif edə bilərik ki, İXM-də nəzərdə tutulmuş minimum cərimələr “avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası” növündə nəzərdə tutulmuş məbləğ həddində müəyyən edilsin. İcbari sığorta müqaviləsinin bağlanmaması ilə əlaqədar cəriməni tətbiq etmək səlahiyyətinə malik olan səlahiyyətli orqan müəyyən edilsin.

İkinci problem Respublika üzrə daşınmaz əmlaklara dair vahid mərkəzləşdirilmiş məlumat bazasının mövcud olmaması hansı əmlak üzrə icbari sığorta müqaviləsinin olmadığını – cərimə və nəzarət mexanizminin tətbiqini çətinləşdirir. Problemin həlli yolu olaraq deyə bilərik: vahid məlumat bazasının olmaması eyni zamanda əmlakların yerləşdiyi ərazilərə görə risk kateqoriyasının müəyyən edilməsində də çətinliklərə səbəb olur (qeyri-yaşayış sahələri üzrə). Daşınmaz əmlakların növləri (tikili və ya bina, qeyri-yaşayış sahələri, yaşayış evləri və binalar), yerləşdiyi ərazilər və risk qruplarına (qeyri-yaşayış sahələrinə münasibətdə tətbiqi üçün) uyğun vahid məlumat bazası yaradılmalıdır.

Üçüncü problem budur ki, əksər hallarda sığorta müqaviləsində daşınmaz əmlakın icbari sığortası üzrə sığorta məbləği sığorta dəyərindən az məbləğdə müəyyən edilir. Lakin sığorta qanunda və sığorta müqavilələrində qismən sığorta barəsində qeydin olmaması səbəbindən sığortaçı sığorta ödənişini tam həcmdə həyata keçirmək məcburiyyətində olur. Təkrarsığortaçılar tərəfindən isə qismən sığorta ilə bağlı qaydalar tətbiq edilir. Bu kimi hallar isə zərərliyin artmasına səbəb olur (qeyri-yaşayış sahələri üzrə).

Məsələnin həlli yolu “İcbari sığorta haqqında” Qanun və “Daşınmaz əmlakın icbari sığortası sahəsində sığorta sığorta şəhadətnaməsi forması, onun çap edilməsi və doldurulması qaydaları”na əmlakın qismən sığortası ilə bağlı müvafiq əlavələr edilsin.

Digər bir problem isə sığorta ödənişlərinin verilməsindədir. Bəzi hallarda şirkətlər əmlakını sığorta etdirən şəxsləri yubadır. Bəzən də həmin şəxsdən bir neçə sənəd tələb edib, bu sənədləri toğlamağı istəyirlər. Bu da öz növbəsində kifayət qədər vaxt alır. Bu səbəbdən də bu mexanizm normal fəaliyyət göstərmir. Bu halda şəxs əmlakını sığorta etdirməkdə maraqlı olmur. Amma hazırda bu sahənin perspektivləri xeyli genişdir. Fikrimcə bu istiqamətdə müəyyən normalar təsdiq olunmalıdır. Dövlət idarələri və təşkilatların qanuna əsasən daşınmaz əmlakın icbari sığortası işi aparılmalıdır. Ancaq bu çox az bir faiz təşkil etməkdədir. Bu məsələdə rol oynayan əsas cəhət əhalinin maarifləndirilməsidir. İnsanlar əmlak sığortası barədə geniş informasiyalara sahib olmalıdır. (Azərbaycan Sığortaçıları Assosiasiyası)

FƏSİL III. Daşınmaz əmlakın icbari sığorta sisteminin inkişaf istiqamətləri və perspektivləri

3.1. İcbari sığortanın hüquqi və təşkilati əsaslarının təkmilləşdirilməsi

Azərbaycanda müstəqillik əldə olunana kimi firma və təşkilatlar dövlət mülkiyyətində olduğuna görə onlara məxsus əmlak dövlət tərəfindən sığorta olunmuşdur. 1992-1999-cu il tarixinədək dövlət mülkiyyətində olan şirkət, idarə, təşkilatlara məxsus olan əmlakın icbari formada sığortalanması dövlət tərəfindən həyata keçirilirdi. Eləcə də, vətəndaşların mülkiyyətindəki tikintilərin də icbari qaydada sığortalanması mövcud olmuşdur. Lakin, 1991-ci ildən sonralar isə şəxsi sığorta şirkətlərinin meydana gəlməsi dövlət sığorta orqanları ilə rəqabət yaranmasına səbəb olmuşdur.

Sığorta şirkətləri üzvlərinin mənafeyini qorumaq, öz fəaliyyətlərini əlaqələndirmək və birgə proqramlarını yerinə yetirmək üçün Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə münasib olaraq assosiasiyalar, ittifaq və başqa birliklər yarada bilərlər. Bu birliklər bilavasitə sığorta fəaliyyətilə məşğul olma hüququna malik deyildilər. Hüquqi şəxs kimi sığorta birlikləri Azərbaycan Respublikası Maliyyə Bazarına Nəzarət Palatasından qeydiyyatdan keçməli və daha sonra özlərinin nizamnamələri əsasında fəaliyyət göstərməlidirlər.

Dövlət sığorta şirkətləri hüquqi şəxs statusuna malik olurlar və öz fəaliyyətlərində nisbətən müstəqildirlər, təsərrüfat prinsipi əsasında fəaliyyət göstərirlər. (Xudiyev N.N. 1993 s. 67)

Dövlətin sığorta təşkilatları gəlir və xərclərə görə maliyyə planını sərbəst surətdə tərtib etməklə ştat siyahılarını və göstəricilərini təsdiqləyirlər. Səhmdar və şəxsi sığorta şirkətinin nizamnamə kapitalı və sığorta xidmətlərinin həcminə görə çox kiçikdir. Sığorta müqavilələri yazılı formada bağlanmalıdır və bu formaya əməl edilməzsə sığorta müqaviləsi etibarsız sayılır. Lakin, icbari dövlət sığortası müqaviləsi istisna haldır.

Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə müvafiq olaraq, müqavilədə tərəflərin öz aralarında razılaşmalarına əsasən müqavilə başqa şərtlər altında da göstərilə bilər.

Sığortada çox vacib sayılan məsələlərdən biri də “Sığorta daxil”-in yaradılmasıdır. “Sığorta daxil” müəyyən risklərin birlikdə sığortalanması üçün sığorta şirkətləri birliyədir. “Sığorta daxil” adətən təhlükəli, böyük və təcrübədə yeni sayılan risklərin sığortaya qəbulu zamanı yaradılır. İndi ölkəmizdə əmlakın sığortalanması üzrə “Sığorta daxil” fəaliyyət göstərir. Sonrakı illərdə isə sığortanın digər növləri üzrə də “Sığorta daxil”-in yaranması üçün işlər davam etdiriləcəkdir. 1999-cu ildə AR-nın yeni “Sığorta haqqında” qanunu qəbul edilmişdir. Bu da sığortanın AR-da dünya standartına uyğun inkişafı, sığorta münasibətinin tənzimlənməsi və təkmilləşdirilməsinin hüquqi bazasını yaratmışdır.

Ölkəmizdə sığorta təşkili dövrün iqtisadi-sosial tələblərinə uyğun olaraq hər zaman yenidən qurulmuş və təkmilləşmişdir. 1958-ci ildə sığortanın indi fəaliyyətdə olan əsasları qoyulmuşdur. Dövlət sığortası sistemində son otuz il ərzində həqiqətən də böyük iqtisadi inkişaf və sosial əhəmiyyət kəsb edən irəliləyiş və dəyişikliklər baş vermişdir. 1968-ci ildən etibarən dövlət sığorta sistemi ittifaq-respublika əhəmiyyətli bir orqana çevrilmişdir. (Aliyeva L. 2011 s. 125)

Azərbaycanda və hər bir regionda sığortanın müvəffəqiyyətli inkişaf etməsi onun müstəqil fəaliyyətilə bağlıdır. Dövlət sığortası münasibətləri inhisarlaşdırma və əks inhisar prinsipləri əsasında təkmilləşməlidir. Azərbaycan ərazisi daxilində sığortanın obyekt və növlərini müstəqil müəyyənləşdirmək, elmi hesablamalara əsaslanaraq qiymət dərəcələrinin müəyyən edilməsi sahəsində ona tam sərbəslilik verilmişdir. Respublikamızda müstəqil sığorta sisteminin yaradılması, onu dünya münasibəti sistemindən ayırmamalıdır.

Ümumi götürdükdə, əmlakının, sağlamlığının, biznesinin, təhlükəsizliyinin qeydinə qalanlar sığortaya müraciət edir. Azərbaycanın sığorta sektoru son dövrlər dinamik temp ilə inkişaf edir. 2008-ci ildə “Sığorta fəaliyyəti haqqında” qanun

qəbul olunmasından sonra bu sahədə işlər daha çox təkmilləşmiş, geniş formada yerinə yetirilir. Sığorta şirkətlərinə imkan yaradılıb ki, özlərinin fəaliyyətlərini yeni korporativ idarəetmə standartlarına uyğun yaratsınlar və sığorta məhsulları inkişafına daha da diqqətçil yanaşsınlar. Sığorta bazarında rəqabət gündən günə artır. Sığorta şirkətləri özlərinin kapitallarını artırır və işlərini qərb standartlarına uyğun qurmağa üstünlük verirlər. Zənnimcə, artıq insanlar sığortanın nə olması barədə bilir və onun zəruriliyini anlayırlar. Lakin görülməsi vacib işlər hələ də çoxdur. Əhalinin sığorta sahəsində maarifləndirilməsi işinə hələ xeyli əmək sərf edilməlidir. Təbii olaraq, bu sahədə çoxlu işlər görülməlidir və hazırda tam arzu olunan səviyyədə deyildir. Sığorta şirkətləri cəmiyyəti məlumatlandırmaqda daha da fəal olmalıdırlar. Xüsusilə də, növbəti üç-beş ildə bu tədbirlər sistemli şəkildə davam etməlidir. Hazırki dövrdə biz inkişaf etmiş sığorta bazarına nəzər saldığımızda görürük ki, ölkəmizin sığorta sektorunun qarşısında inkişaf üçün böyük perspektivlər vardır. İllik adambaşına ayrılan sığorta haqqının həcminə nəzər yetirsək, görürük ki, Respublikamız orta Avropa ölkələrindən xeyli geridə qalır. İlk öncə, növbəti illərdə sığorta yığımları (xüsusən də könüllü sığorta haqları) artırılmalıdır. İcbari sığorta haqqında qəbul edilən qanun artıq qısa bir zamanda kifayət qədər böyük sığorta olunanlar bazasının yaranmasına səbəb olmuşdur. Avtomobillərin icbari sığorta olunmasının rəqəmləri bunu göstərir ki, bu gün sığorta şirkətləri əhalinin böyük bir hissəsini əhatə etmişdir. İnkişaf etmiş sığorta bazarının tarixçəsinə baxdığımız zaman görürük ki, əvvəlcə icbari sığorta dövlətin təşviqi ilə inkişaf etdirilir, əhali ilə işlər aparılır, daha sonra isə qalan sığorta istiqamətində inkişaf mərhələlərlə həyata keçirilir. (Azərbaycan qəzeti.- 2015)

AİİF (Azərbaycan Beynəlxalq Sığorta Forumu) 4 ildir ki, keçirilir. Bu forumların keçirilməsi əlamətdar bir haldır. Təkcə Azərbaycan sığorta bazarı üçün deyil, ümumiyyətlə, dünyada tanınma baxımından önəmli hadisədir. Azərbaycan Respublikasında sığorta bazarı inkişaf edir, bu rəqəmlər böyüyür və ölkəmizin sığorta şirkətlərini dünyada və Avropada kifayət qədər tanıyırlar. AİİF-in risk mübadilələri vardır, xarici sektora sığorta ötürür və müəyyən riskləri qəbul edir.

Hər bir forumun çərçivəsində maraqlı çıxışları olur, iki tərəfli görüşlər zamanı əldə edilməsi mümkün olmayan maraqlı informasiyalar təqdim olunur və burada iştirak etmiş şəxslər yeniliklər öyrənirlər. Çox saylı yeni tanışlıqlar əldə edilir, yeni biznes münasibəti formalaşır. Türkiyədə, Rusiyada və Avropada bir çox forumlar keçirilir. Həmin forumlarda yeni informasiyalar öyrənmək, tətbiq etmək imkanı qazanırlar. Azərbaycan Beynəlxalq Sığorta Forumu (AİİF) Avropa standartlarına uyğundur. Xarici tədbirlərin keçirilməsilə müqayisə zamanı əminliklə qeyd etmək olar ki, AİİF tərəfindən bu işə istər forumların, istərsə də forumdan sonra sosial tədbirlərin keçirilməsinə və münasibətlərin formalaşması üçün xüsusi şəraitin olmasına xüsusi diqqət ilə yanaşırlar.

Sığorta bazarının perspektivləri, son dövrlərdə bazarın sürətlə böyüməsi proqnozlaşdırılır və sığorta bazarında yığımların 1 milyard manat həcminə çatması gözlənilir. Hər bir sığorta şirkətinin başlıca məqsədi fərqli bir sığorta şirkəti şəffaf, dinamik dəyişkən müştərilərə çox yaxın bir maliyyə qurumu olmaqdır.

3.2. Azərbaycanda daşınmaz əmlakın icbari sığortası sahəsində beynəlxalq təcrübənin tətbiqi imkanları

Sığorta nəzarəti orqanının mütəxəssislərin peşə hazırlığının yüksəldilməsinə böyük diqqət ayırmış, sığorta və sığorta nəzarəti sahəsində qabaqcıl beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi məqsədilə hər il MBNP-nin bir neçə işçisinin xarici ölkələrdə təşkil olunan kurslarda, seminarlarda, konfrans və digər tədbirlərdə iştirakı təmin edilir. Əldə edilən təcrübə sığorta sahəsində qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi istiqamətində aparılan işlərdə müvəffəqiyyətlə tətbiq olunur.

Ölkəmizdə sığorta mütəxəssislərinin peşə hazırlıqlarına yüksək diqqət yetirilir və onların qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə yiyələnməsi üçün xarici ölkələrdə təlim almaları təmin edilir.

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi iqtisadiyyatın ən əhəmiyyətli sahələrindən olan sığortanın inkişaf etdirilməsi istiqamətində öz işlərini davam

etdirir. Bu sahə üzrə görülən işlər ölkəmizdə sığortanın yaxın gələcəkdə dünya standartlarına tam uyğunlaşmasını təmin edəcəkdir.

İcbari sığortanın əsas növlərindən biri olan daşınmaz əmlakın icbari sığortası dünyanın bir çox inkişaf etmiş ölkələrində istifadə edilir. Bunlardan bir neçəsini nəzərdən keçirək: (Franklin J. 2001 s. 66)

ABŞ sığorta bazarı dünyanın ən böyük sığorta bazarıdır. Məlum olduğu kimi, ABŞ sakinləri tez-tez qasırğa, tornado, daşqın və zəlzələlərlə qarşılaşırlar. Bundan əlavə, ABŞ-da ev yanğınlarının sayı çox yüksəkdir. Rəsmi statistikaya görə, təkcə 2006-cı ildə 412,5 min ev yanırdı. Yanğınlarda 2500-dən çox insan həlak olub, 7 milyard dollar məbləğində əmlak atəşə məruz qalmışdır.

Öz şəxsi evinə sahib olan bir çox amerikalılar üçün rifahın bir əlaməti var. Təbii fəlakət və ya yanğın nəticəsində zədələnmiş evinin sığortalanmaması hallarında əhali müflis vəziyyətə düşürdü. Bu zaman isə daşınmaz əmlakın icbari sığortasına müraciət etməli olmuşlar.

Fransada əmlak sığortası icbari qayda həyata keçirilir və mənzil və ya ev əmlakı əldə edən hər kəs üçün bu çox vacibdir. Burada Sığorta qaydaları həm yaşayış, həm də kommersiya daşınmaz əmlakına aiddir.

Fransada bir ev sığortalandığı zaman, gözlənilməz bir vəziyyət - daşqınlar, şimşəklər, digər təbii fəlakətlər, oğurluq halları yaranarsa bu zaman əmlakını sığorta etirənlər mütləq onun əvəzini alacaq deməkdir. Əsas odur ki, etibarlı sığorta şirkətini seçmək və bacarıqla müqavilə hazırlamaqdır. (Franklin J. 2001 s. 69)

Rusiyada bu gün daşınmaz əmlakın icbari sığortası digər sığorta növlərindən daha az inkişaf etmişdir. Ekspertlərin fikrincə, bunun səbəbi əhalinin bu sahədə biliyinin azlığıdır. Rusiyada yanğınlar, təbii fəlakətlər, dağıdıcı hadisələr tez-tez baş verir. Buna baxmayaraq, əhali yenə də daşınmaz əmlakın icbari sığortasında çox da maraqlı deyildir.

Qeyd etdiyimiz kimi, daşınmaz əmlak ikinci sığorta növüdür. İlkin hesablamalara görə, təxminən, 300 milyon manatlıq bir bazar vardır. Lakin

toplanılan sığorta haqları potensialın 10%-nə də çatmır. Bununla əlaqəli müəyyən inteqrasiya işləri aparılır.

Daşınmaz əmlakın icbari sığortası Türkiyə təcrübəsində elektrik enerjisi haqqı ilə birlikdə ödəniş edilir. Məsələn, Bakıda sığorta haqqı 50 manatdır. Bu da ay üzrə hesabladıqda təxminən 4 manatdır. “Azərişiq” hər ay enerji pulu ilə birgə, əlavə 4 manat sığorta haqqı alıb, sonra sığorta şirkətlərinə yönəldə bilər. Bu, Türkiyədə çox işlək mexanizmdir və ona Azərbaycan da nail olarsa, daşınmaz əmlakın icbari sığortasında penitrasianı 90-100%-ə çatdırmaq olar. Bu gün bu mexanizmin tətbiqi imkanları araşdırılır, məsləhətləşmələr aparılır. Bu işlər yekunlaşdıqdan sonra, hazır işlək təklif olduqda, “Azərişiq”la məsələni müzakirəyə başlanılacaq. Yəni, Azərbaycanda daşınmaz əmlakın icbari sığortası haqqı işiq pulu ilə birlikdə ödəniləcək. (<http://banco.az/az/news/azerbaycan-vetendaslari-dasinmaz-emlakin-icbari-sigortasi-haqqini-isiq-pulu-ile-birlikde-odeye>, 2018)

Ölkəmizdə sığorta işinin səmərəli təşkilinin və beynəlxalq standartlar səviyyəsində inkişaf etdirilməsinin mühüm iqtisadi əhəmiyyəti vardır. İnkişaf etmiş ölkələrdə sığorta bazarının inkişafı tarixi belə bir nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, sığorta ölkənini iqtisadi artım tempinə güclü təsir göstərən sahələrdən biridir. Ona görə də qeyd etmək olar ki, sığorta iqtisadiyyatın strateji sahəsidir. (N.Seyidov. 2003 s. 23)

Sığorta işini gələcəkdə daha da yaxşı inkişaf etdirmək üçün əsas diqqəti sığortaçıların və sığortabazarının digər iştirakçılarının, habelə dövlətin hüquq və mənafelərinin qorunmasına, sığorta qanunvericiliyinin tələblərinə əməl edilməsinə və sığorta bazarında inhisarçılığa qarşı tədbirlərin gücləndirilməsinə yönəltmək lazımdır. Bu gün, milli sığorta bazarında fəaliyyət göstərən sığorta təşkilatlarının ödəmə qabiliyyətinin gücləndirilməsi ən mühüm və aktual problemlərdən biridir.

Dünyada sığorta sisteminin əhəmiyyəti çox yüksəkdir. Çünki o insanları itkidən, təhlükədən qoruyur. Risk paylaşımı və risk köçürülmələri müasir iqtisadiyyatımızın vacib aspektlərindəndir. Özəl sığorta bazarları və sosial sığorta

proqramları zamanla rifahın yaxşılaşdırılmasında təsirli rol oynamışdır. Sığorta bir çox sığortalanmış müəssisələrdən bir hissəsində baş verə biləcək zərərləri ödəmək üçün vəsaitlərin birləşdirilməsini nəzərdə tutur. Sığortalı müəssisələr bu səbəbdən riskdən qorunur və ödəniş hadisənin baş vermə tezliyindən və şiddətindən asılıdır. Ola biləcək hadisələrə qarşı sığorta edə bilmək üçün, sığorta olunacaq risklər müəyyən xüsusiyyətlərə cavab verməlidir. Sığortalanma maliyyə vasitəçisi kimi ticari müəssisədir və maliyyə xidmətləri sənayesinin böyük bir hissəsidir, lakin fərdi şəxslər gələcəkdə baş verə biləcək zərərləri üçün pul qənaət etməklə özünü sığortalaya bilirlər. Xüsusi şirkətlər tərəfindən sığortalana bilən risk adətən ümumi xüsusiyyətləri bölüşür:

1. Oxşar məruz qalma vahidlərinin sayı: Sığorta resursları birləşdirildikdə sığorta siyasətinin əksəriyyəti böyük sığortaçılardan, qanunlardan istifadə etməyə imkan verir, belə ki, fərdi üzvləri üçün böyük zərərlər nəzərdə tutulur. İstisnalara əsasən Londonun Lloyd, aktyorların həyatını və ya sağlamlığını, idmançıların və digər məşhur şəxslərin sığortası ilə məşhurdur. Lakin, bütün məruz qalmalar xüsusi fərqlərə sahib olacaq və bu fərqli mükafat dərəcələrinə səbəb ola bilər.

2. Müəyyən zərərlər: Zərər bilinən bir vaxtda, bilinən yerdə və bilinən bir səbəbdən baş verir. Klassik bir nümunəyə nəzər yetirək, həyat sığortası siyasətində sığorta olunan insanın ölümüdür. Yanğın, avtomobil qəzaları və işçi yaralanmaları bu meyara asanlıqla cavab verə bilər. Digər itki növləri yalnız nəzəriyyədə qəti ola bilər. Peşə xəstəliyi, məsələn, müəyyən bir vaxt, yer və ya səbəb müəyyən edilə bilməyən zərərli şəraitə uzun müddətli təsir göstərə bilər. İdeal olaraq, zərərin vaxtı, yeri və səbəbi kifayət qədər məlumatlı ağıllı şəxsin bütün üç elementi obyektiv şəkildə yoxlaya biləcəyi qədər aydın olmalıdır. (N.Seyidov. 2003 s. 26)

3. Təsadüfi zərərlər: İddiyanın tətikləyici tərəfini təşkil edən hadisə, sığortalı və ya ən azından sığorta benefisiarının nəzarəti xaricində olmalıdır. Zərər, yalnız dəyəri üçün bir fürsət olduğu bir hadisə nəticəsində ortaya çıxanlar aydın olmalıdır. Adi biznes riskləri və ya hətta lotereya bileti alması kimi möhtəkir elementləri olan hadisələr ümumiyyətlə sığortalanıdır.

4. Böyük itki: Zərərin ölçüsü sığortaçının perspektivindən nəzərə alınmalıdır. Sığorta haqları həm gözlənilən xərclərini, həm də siyasətin tənzimlənməsi və idarə edilməsini, zərərlərin düzəldilməsini və sığortaçının iddia haqqını ödəyə biləcəyini əsaslandırmaq üçün lazım olan kapitalın saxlanılmasını təmin etməlidir. Kiçik itkilər üçün sonrakı xərclər gözlənilən zərərin dəyərindən bir neçə dəfə artıq ola bilər. Təklif olunan qorunma alıcının real dəyəri olmadığı təqdirdə bu cür məsrəflərin ödənilməsində heç bir məna yoxdur.

5. Səmərəli mükafat: Sığortalanmış hadisənin baş vermə ehtimalı çox yüksəkdirsə və ya hadisənin qiyməti böyükdürsə, nəticədə əldə olunan mükafat təklif olunan müdafiə məbləğinə nisbətən böyük olarsa, o zaman təklif olunan belə sığortanın alınması mümkün deyil. Bundan əlavə, mühasibat peşəsi rəsmi olaraq maliyyə mühasibat uçotu standartlarını tanıdığından, mükafat çox ola bilməz, çünki sığortaçı üçün əhəmiyyətli bir şansın yaranma ehtimalı yoxdur. Əgər belə bir itki yoxdursa, onda əməliyyatlar sığortanın forması ola bilər, lakin maddəsi ola bilməz.

6. Hesablanabilən zərər: Rəsmi olaraq hesablanmazsa, ən azı qiymətləndirilə bilən iki element vardır: itki ehtimalı və xidmətçi xərcləri. Zərər ehtimalı ümumiyyətlə empirik yolla həyata keçirilir, və əqidəli şəxs xərclərin, sığortanın bir nüsxəsinin və məqsədəuyğunluğu müəyyənləşdirmək üçün göstərilən iddia ilə bağlı zərərin sübutuna yetirilməsinə sahib bacarığa və iddia nəticəsində əldə edilə bilən zərərin məbləğinin obyektiv qiymətləndirilməsi bacarığına sahib olmalıdır.

7. Fəlakət dərəcədə böyük itkilərə məruz qalma riski: Sığortalı zərərlər, ideal olaraq müstəqil və qeyri-fəlakətlidir, yəni zərərlər birbaşa baş vermir və fərdi zərərlər sığortaçını iflas etdirmək üçün kifayət qədər ağır deyil; sığortaçılar tək bir hadisə ilə bağlı zərərinə, onların kapital bazasının kiçik bir hissəsini məhdudlaşdırmağı seçə bilərlər. Kapital, qasırğa zonalarında sığortaçıların zəlzələ sığortası, eləcə də külək sığortası satma qabiliyyətini məhdudlaşdırır. ABŞ-da daşqın riski federal hökumət tərəfindən sığortalınır. Ticarətdə yangın

təhlükəsizliyində, ümumi müfəssəl dəyərin hər hansı fərdi sığortaçının kapital qoyuluşundan daha yaxşı olan xassələrini tapmaq mümkündür. Bu xüsusiyyətlər ümumiyyətlə bir neçə sığortaçı arasında bölüşdürülür və ya təkrarsığorta bazarında riskləri birləşdirən tək sığortaçı tərəfindən yerinə yetirilir. (Фомичева Н.В., 2002)

Sığorta sistemi inkişaf etmiş ölkələrdə xidmət sektorunun əsas hissəsidir. İnkişaf etmiş ölkələr böyük sığorta bazarlarına malikdirlər. Bu ölkələrdə sığorta haqları çox yüksəkdir.

Son illərdə nəzərə alınan və qəbul edilməsi ehtimal edilən sığorta sənədləri müəyyən əminliklə deməyə imkan verir ki, bəzi icbari sığorta növləri xeyli inkişaf edəcək. Onlara qanunla həyata keçirilən sığortanı (icbari) aid etmək olar. Hazırda tətbiq edilənlərdən sərnişinlərin icbari sığortası, daşınmaz əmlakın icbari sığortasını istismar edən təşkilatların mülki məsuliyyətinin sığortası və digərlərini aid etmək olar. Sərnişinlərin icbari sığortası sərnişin daşınması zamanı həyata keçirilir. Bu sığorta növü sığorta edənin razılığını tələb etmir və onun üçün nəzərə çarpmayacaq şəkildə həyata keçirilir, çünki sığorta tarifi ayrı sətir ayrılmadan gediş dəyərinə daxil edilir.

Vəziyyətlərin kifayət qədər əlverişli getdiyi zamanı (iqtisadiyyatın stabilliyi, əhalinin gəlirlərinin və hüquq mədəniyyətinin yüksək səviyyəsi) vətəndaşların şəxsi əmlakının və hüquqi şəxslərin əmlakının sığortası kimi sığorta növlərinin inkişafını təklif etmək olar. Bu sığorta növünün perspektivini əmlak sığortasının həcmələrinin müşahidə edilən genişlənməsi və artım tendensiyasını təyin edir. Əmlak sığortasının artımını qismən əsas vəsaitlərin və digər əmlakın dəyərinin artması ilə izah etmək olar. Lakin digər obyektiv səbəblər də vardır. (N.N.Xudiyev. 2013)

Məsələn, bu gün, özünə hörmət edən icarəverən əmlakın icarəyə verilməsi zamanı icarə müqaviləsinə icbari qaydada verilən əmlakın sığorta şərtini daxil edir. Lakin istehsal ilə, əsas fondların istismarı ilə, oddan müdafiə ilə bağlı olan çoxsaylı risklərin sığorta səviyyəsi bu gün həddən artıq aşağı olaraq qalır. Şerti

müqayisə göstərir ki, sığorta hüquqi şəxslərin bütün əmlakının 7 % az hissəsini əhatə edir.

Bədbəxt hadisələrdən sığorta ənənəvi həyat sığortası növüdür, onun məzmunu son illərdə ölümcül təhlükəli xəstəliklərdən sığorta şəklində əlavə sığorta örtüyünün daxil edilməsi hesabına dəyişmişdir, beləliklə, bu növün tam müasir adı xəstəliklərdən və bədbəxt hadisələrdən sığortadır.

Bədbəxt hadisələrdən sığortanın əsas məqsədi sığorta olunanın bədbəxt hadisə və ya xəstəliyin baş verməsi nəticəsində sağlamlığına və həyatına dəymiş zərərin ödənilməsidir. Bədbəxt hadisələrdən sığorta təcrübəsi göstərir ki, o vahid sosial – iqtisadi məzmunu saxlamaqla müxtəlif formalarda həyata keçirilə bilər. Bədbəxt hadisələrdən sığorta qanunla həyata keçirilən icbari və ya kommersiya əsasında həyata keçirilən könüllü ola bilər. Bədbəxt hadisələrdən icbari sığorta üç istiqamət üzrə həyata keçirilir.

Bədbəxt hadisələrdən icbari sığorta sosial sığorta sisteminin elementlərindən biridir və istehsalat zədələri və peşə xəstəlikləri risklərini ödəyir. Onun təsir sahəsi iş yerində və ya iş zamanı baş verən bədbəxt hadisələrin nəticələri ilə məhdudlaşır (işə gedərkən və işdən gələrkən yolda olduğu vaxt da daxil olmaqla). Bu sığorta növünün əhəmiyyətli xüsusiyyəti odur ki, sığorta ödənişlərini tamamilə işəgötürən ödəyir. Rusiyada bədbəxt hadisələrdən icbari sığorta “İstehsalatda bədbəxt hadisələrdən və peşə xəstəliklərindən icbari sığorta haqqında” Qanunla və ona qanuni aktlarla tənzimlənir. (İcbari sığorta haqqında qanun 2011)

Bədbəxt hadisələrdən icbari sığortanın təşkilinin digər tamamlayıcı və ya sosial sığortanı əvəz edən istiqaməti peşə fəaliyyəti öz xidməti vəzifələrini icra edən zaman yüksək bədbəxt hadisə riski ilə bağlı olan dövlət qulluqçularının həyatının və sağlamlığının icbari dövlət sığortasıdır. Onlara aid edilir: hakimlər, prokurorlar, vergi və rüsumlar üzrə Nazirliyin əməkdaşları, hərbi qulluqçular. Dövlət şəxsi sığortası bədbəxt hadisələrdən icbari sığortaya eyni olan riskləri ödəyir:

Sığorta olunanın xidməti vəzifələrini yerinə yetirən zaman baş verən zədələr, şikəstlik, bədən xəsarətləri nəticəsində ölümü və ya əmək qabiliyyətini itirməsi. Dövlət qulluqçularının icbari sığortası qanunvericiliklə tənzimlənir.

Bədbəxt hadisələrdən icbari sığortanın üçüncü istiqaməti hava, dəmir yolu, su və avtomobil nəqliyyatı ilə şəhərlərarası və turist marşrutları ilə daşınma zamanı sənişinlərin icbari şəxsi sığortasıdır. Sığorta səfərlə bağlı bədbəxt hadisələr nəticəsində ölüm və ya zədənin və ya bədən xəsarətlərinin alınması riskini ödəyir. Qanunvericiliklə müəyyən edilmişdir: sənişinin həlak olduğu təqdirdə ödəniləcək maksimum sığorta məbləği, gediş bileti alınan zaman sənişinlərin ödədiyi sığorta haqqı.

Fərdi sığorta müqaviləsi fiziki şəxs tərəfindən bağlanır və onun qüvvəsi əsasən sığorta edənə və onun ailə üzvlərinə şamil edilir. Kollektiv sığorta müqaviləsinə əsasən sığorta edən hüquqi şəxsdir, sığorta olunanlar isə fiziki şəxslərdir, onların həyat və sağlamlığında sığorta edənin maddi marağı var. Əsasən kollektiv sığorta müqavilələri işəgötürənlər tərəfindən öz işçilərinin xeyrinə və ya müxtəlif assosiasiyalar və cəmiyyətlər tərəfindən öz üzvlərinin xeyrinə bağlanır (məsələn, idman klubları, ovçular assosiasiyası, yaradıcılıq və həmkarlar ittifaqları və s.).

Bədbəxt hadisələrdən kollektiv sığorta müqaviləsinə əsasən sığorta yalnız peşə və ya ictimai (idman) fəaliyyətin dövrü ilə məhdudlaşa bilər, sığorta edənin seçimindən asılı olaraq sığorta olunanın şəxsi həyatına da şamil edilə bilər. Bədbəxt hadisələrdən fərdi könüllü sığorta bölünür:

- Müqavilənin qüvvə müddəti ərzində insanın həm şəxsi, həm də peşə həyatının istənilən dövründə sığorta zəmanəti verən, bədbəxt hadisələrdən tam sığorta;
- İnsanın həyat fəaliyyətinin yalnız müəyyən dövründə sığorta zəmanəti verən qismən sığorta, - səfər, səyahət zamanı, o cümlədən xaricdə bədbəxt hadisələrdən sığorta daha çox yayılmışdır;

- əlavə sığorta, yəni bədbəxt hadisələrdən sığortanın müxtəlif kombinə edilmiş və ya paket polislərin tərkib hissəsi kimi istifadəsi, məsələn, avtomobil sığortası polisi çərçivəsində bədbəxt hadisələrdən avtomobil sığortası, həyat sığortasında bədbəxt hadisə nəticəsində ölümün baş verdiyi zaman ikiqat sığorta məbləğinin ödənilməsi zəmanəti, ailə başçısının paket polisində bədbəxt hadisələr üzrə zəmanət və s. Qeyd etmək lazımdır ki, bədbəxt hadisələrdən sığorta bir çox sığorta polislərinin ən çox yayılmış əlavəsidir. (Gomelya V. B.2005 s. 132)

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Daşınmaz əmlakın icbari sığortası daşınmaz əmlakın zəlzələ, yanğı, daşqın və ya digər səbəblərə görə zədələnməsi, məhv olması, yaxud hər hansı bir hadisə nəticəsində itkisi ilə bağlı dəyən ziyanın əvəzinin ödənməsi məqsədilə tətbiq olunur. Bu hadisələr nəticəsində zədələnmiş və yaxud məhv olan əmlakların bərpasına külli miqdarda vəsait tələb olunur. Bu da öz növbəsində vətəndaşlara, o cümlədən, sahibkarlıq fəaliyyətilə məşğul olan kəslərə maliyyə problemi yaradır. Yalnız əvvəlcədən yaradılmış maddi ehtiyatların olması bu və ya digər arzuolunmaz nəticələrin baş verdiyi zaman insanın normal həyat fəaliyyətinin təminatıdır. Daşınmaz əmlakın icbari sığorta problemi, hər şeydən əvvəl, ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın mövcud qanunvericiliyində daşınmaz əmlakın icbari sığortası üzrə faktiki münasibətlər kifayət qədər tənzimlənməmişdir və bu sığorta sahəsini inkişaf etdirəcək hüquq formaları lazımi dərəcədə yaradılmamışdır.

Təəssüf ki, ölkəmizdə daşınmaz əmlakın sığortası ilə əlaqədar məsələlərə bir qədər soyuq yanaşılır. Lakin İnzibati Xətalər Məcəlləsində konkret normalar təyin edilib. Qanuna görə əmlakını sığorta etdirməyən şəxslər mütləq cəzalandırılır. Amma bu qaydalar ölü qayda olaraq qalır. Əmlakın icbari sığortasının insanlar arasında geniş yayılmamasının səbəblərindən biri də sığorta bazarında daha az paya malik olmağıdır. Fikrimcə, bu məsələnin həlli üçün aidiyyəti orqanlar inzibati qaydalardan istifadə etməklə cərimələrin miqdarını artırmalıdır. Yalnız bundan sonra əhalini əmlak sığortasına cəlb etmək olar. Azərbaycanda daşınmaz əmlakın icbari sığortası ilə bağlı problemləri araşdırsaq görə bilərik:

1. Daşınmaz əmlakın icbari sığortasının əsas problemlərindən biri ölkəmizdə sığorta mədəniyyətinin aşağı həddə olmasıdır. Bir çox insanlar hələ də Sovet zamanından miras qalan düşüncə ilə sığortanın ancaq formal xüsusiyyət daşdığını və nahaq yerə pul vermək kimi düşünülür. Amma bu vəziyyət sığorta bazarının genişlənməsi işinin xeyrinə dəyişməkdədir ki, onun sübutunu statistikada verilmiş rəqəmlər əsasında görmək mümkündür. Lakin sığorta mədəniyyətini

insanlara aşılamaqla sığorta sisteminə müsbət düşüncənin yaranmasına kömək edər;

2. İnsanların sığorta haqqında məlumatsızlığı bazar inkişafına mənfi təsir edən problemlərdəndir. Eləcə də, sığorta müqaviləsi imzalayan şəxslərin bir çoxu imzaladıqları müqavilənin mətnilə tanış olmuş olur və müqavilə əsasında hüquq və vəzifələrini aydın formada bilmirlər. Bu zaman hər hansı bir hadisə baş verərsə müqavilənin şərtinə əsasən bu şəxslərə sığorta haqqı ödənilmədikdə, onlar az qala bu hadisəni sığorta şirkətləri tərəfindən dələduzluq kimi anlayırlar və öz təcrübələrini digər şəxslərlə bölüşürlər. Nəticə olaraq bəzi şəxslərdə sığorta şirkətlərinə inamsızlıq yaranır. Sığorta şirkətlərinin reklamı, müştərilərin maarifləndirilməsi zəifdir. Bu istiqamətdə Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi əhalinin məlumatlandırılması üçün bir sıra mühüm addımlar atmalıdırlar.

3. Azərbaycanın sığorta şirkətlərinin bazara təklif etdiyi sığorta növünün çeşidinin xeyli az olmasıdır.

4. Sığortanın inkişafına mənfi təsir edən amillərdən biri sığorta sahəsində ixtisaslı kadrların çatışmamazlığıdır. Bu sahədə işlərin aparılması, savadlı kadrların yetişdirilməsi şərtidir.

5. Ölkəmizdə daşınmaz əmlakın icbari sığortası ilə bağlı insanların məlumatsızlığından istifadə edərək onların hüquqlarını kobud formada pozmaq istəyənlər çoxalıb və bu səbəbdən əhalinin bu istiqamətdə mənfi düşüncələri formalaşır. Bu kimi işlərin qarşısı alınarsa əhalinin etimadı bir o qədər yüksələr.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Daşınmaz əmlakın icbari sığortası üzrə sığorta tariflərinin müəyyənləşdirilməsi. 06 dekabr 2011-ci il tarixli Q-01 nömrəli qərarı
2. “İcbari sığortalar haqqında” (2011) Azərbaycan Respublikası Qanunu
3. Abbasov İ. Həsənov İ. (2013) “Sığorta işinin təşkili”. Bakı, səh 271
4. “Azərbaycan” qəzeti - (2015) səh 4.
5. İbrahimov E. Hüseyinov M. Məmmədova A. (2015) “Sığorta işi üzrə praktikum”. Bakı, səh. 495
6. M.Məmmədov. (2012) Daşınmaz əmlakın icbari sığortası zamanın tələbidir. Yeni Azərbaycan. səh 6.
7. N.N.Xudiyev. (2003) “Sığorta”. Bakı: “Azər nəşr”. səh. 210
8. N.N.Xudiyev, (2015) “Sığortanın əsasları” (dərs vəsaiti), Bakı. səh. 116
9. Abbasova Ləman. (2019) “Daşınmaz əmlakın icbari sığortası, problemləri və həlli yolları” Məqalə. Bakı

Rus dilində

- 10.Ермасов С.В. (2010) «Страхование. учебник для студентов высших учебных заведений, обучающихся по экономическим специальностям». Москва. səh. 210
- 11.Гришаев С. (2000) Страхование недвижимости // Хозяйство и право, №11. с. 99-103.
- 12.Фомичева Н.В. (2002) Страхование прав на недвижимое имущество и сделок с ним// Страхование дело. №5 səh. 71
- 13.Л.И.Корчевской, К.Е.Турбиной.(2002) Страхование от А до Я. Москва. с. 452

- 14.Багров Т.П. (2004) «Страхование строений, принадлежащий гражданам». Финансы и статистика. с. 365
15. Верькина Т.И. (2000) «Страхование имущества», Финансы и статистика. с. 251

İngilis dilində

- 16.Gomelya V. B. (2005) The basics of insurance, Moscow,
- 17.Franklin J. (2001) The Science of Conjecture: Evidence and Probability Before Pascal Baltimore: Johns Hopkins University

İnternet saytları

- 18.<http://isb.az/dasinmaz-emlak-in-icbari-sigortasi/2017>
- 19.<http://isb.az/dasinmaz-emlak-in-icbari-sigortasi/2018>
- 20.<https://www.asa.az>
- 21.<https://www.azernews.az/business/127548.html>
- 22.http://www.azerbaijans.com/content_739_ru.html
- 23.<https://credits.ru/publications/218021/kakie-vidy-strahovaniya-v-stranah-mira-yavlyayutsya-obyazatelnyimi>
24. http://www.azerbaijans.com/content_739_en.html
- 25.<http://www.sigorta.maliyye.gov.az>
- 26.https://www.stat.gov.az/source/finance/az/bul/Sigorta_yan-mart2017.pdf
- 27.<http://muhaz.org/tesdiq-edilmisdir-istehsalatda-bedbext-hadiseler-ve-pesexeste-v2.html>
- 28.<https://www.dyp.gov.az/index.php?/az/content/221>
- 29.<https://www.slideshare.net/TahirQenberov/sorta-ii-slayd>

30. <https://benefisiar.org/xeberler/6706/sahibkarlar-obyektl%c9%99rini-nec%c9%99-sigorta-etdirm%c9%99lidirl%c9%99r.html>
31. <https://www.fimsa.az/assets/upload/files/hq30.pdf>
32. <http://banco.az/az/news/azerbaycan-vetendaslari-dasinmaz-emlakin-icbari-sigortasi-haqqini-isiq-pulu-ile-birlikde-odeye>
33. <http://teref.az/gundem/113861-diqlasdaki-qanunsuzluqlara-niye-goz-yumulub-arasdrma.html>

ƏLAVƏLƏR

Cədvəl 2. 2018-ci il sığorta haqları və sığorta ödənişləri haqqında (min manatla)

№	Sığortaçının adı	Sığorta haqları	Sığorta ödənişləri
1	“Amrah Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	743.7	103.5
2	“A-Qroup Sığorta Şirkəti” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	13,169.7	8,064.4
3	“AtaSığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	22,437.5	10,609.8
4	“Atəşgah Həyat” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	60,107.4	14,720.3
5	“Atəşgah” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	36,805.8	20,021.9
6	“AXA MBASK” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	18,600.7	9,562.6
7	Azərbaycan Respublikası Dövlət Sığorta Kommersiya Şirkəti	43,388.9	14,689.3
8	“Azərbaycan Sənaye Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	8,138.7	2,862.5
9	“AZSİĞORTA” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	20,029.7	8,095.7
10	“Bakı Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	1,024.5	197.5
11	“Günay Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	5,836.8	3,327.6
12	“İpək Yolu Sığorta” ASC	17,003.3	1,717.0
13	“Meqa Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	25,769.1	3,648.0
14	"Naxçıvansığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	262.7	3.3
15	“Paşa Həyat Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	264,988.4	71,045.5
16	“Paşa Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	128,007.0	49,520.3
17	“Qala Həyat” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	15,897.0	12,349.2
18	“Qala Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	16,557.4	1,962.9
19	“Rəvan Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	1,758.9	316.0
20	“Standard Insurance” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	12,930.7	3,706.6
21	“Xalq Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	14,496.0	3,809.7
YEKUN		727,954.1	240,333.5

Mənbə: (<https://www.fimsa.az/az/2018%20sinifler>, 2018)

CƏDVƏLLƏRİN SİYAHISI

Cədvəl 1. 2018-ci il nizamnamə kapitalına görə sığorta şirkətlərinin ardıcılığı....	30
Cədvəl 2. 2018-ci il ərzində sığorta sinifləri üzrə hesablanmış sığorta haqları və sığorta ödənişləri.....	76
Cədvəl 3. Daşınmaz əmlakın icbari sığortasının SWOT təhlili.....	48
Cədvəl 4. 2017-ci ildə Daşınmaz əmlakın icbari sığortasına dair bağlanmış müqavilələrin statistik göstəriciləri.....	53
Cədvəl 5. Azadolma məbləğindən və sığorta məbləğindən asılı olaraq güzəşt əmsalı.....	53

ŞƏKİLLƏRİN SİYAHISI

Şəkil 1. Sığorta şirkətlərinin artım dinamikası.....	31
Şəkil 2 Sığorta bazarının inkişafı göstəricisi.....	43
Şəkil 3. 2017-ci ildə sığorta növlərinin inkişafı (faizlə).....	46
Şəkil 4. Şəkil 4. 2017-2018-ci illər üçün Daşınmaz əmlakın icbari sığortası üzrə göstəricilər.....	50
Şəkil 5. Sığortalanmış yaşayış evləri və mənzillərin rayonlar üzrə bölgüsü.....	50
Şəkil 6. Daşınmaz əmlakın icbari sığortası müqavilələri.....	51
Şəkil 7. Daşınmaz əmlakın icbari sığortasının 2017-2018-ci illər üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişlərinin müqayisəsi (mln.manatla).....	52
Şəkil 8. 2018-ci ildə DƏİS üzrə sığorta şirkətlərinə daxil olan sığorta haqları və ödənişləri.....	54
Şəkil 9. 2018-ci il üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişləri.....	57